

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

«ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ:
ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ»

“THE WORLD OF BYZANTIUM:
HISTORY AND ARCHAEOLOGY”

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2021-2022

ΑΘΗΝΑ 2021

Επιμέλεια Οδηγού Σπουδών

Καθηγητής Πλάτων Πετρίδης, Διευθυντής ΠΜΣ
Επικ. Καθηγήτρια Αναστασία Δρανδάκη

Πληροφορίες/Επικοινωνία

Γραμματεία Μεταπτυχιακών Σπουδών Τμήματος Ιστορίας
και Αρχαιολογίας
Φιλοσοφική Σχολή
Γραφείο 404
Αρ. τηλ: 210 7277319, 210 7277887
Ηλ. διεύθυνση: PMS-Hist-Arch@arch.uoa.gr
Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου
Τ.Κ. 15784 ΑΘΗΝΑ

Εικόνες εξώφυλλου και οπισθόφυλλου: Ασημένια επίχρυση μυροδόχη του 1670, από την Τραπεζούντα, με έμμετρη ελληνική επιγραφή και σκαλιστά άνθη οθωμανικού τύπου. Προέρχεται από τα προσφυγικά κειμήλια που έφτασαν στην Ελλάδα μετά τη Σύμβαση της Λωζάννης (1923).

© Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 33792. Φωτογράφος: Βασίλης Τσώνης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ (ΣΕΜΣ) ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	4
2. ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ/ΟΥΣΕΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	4
3. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ	5
4. ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	21
5. ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ	31
6. ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ JANET ZAKOS	48

**ΣΥΝΘΕΣΗ
ΤΗΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

<i>Πρόεδρος</i>	Πλάτων Πετρίδης, Καθηγητής Διευθυντής ΠΜΣ Νικολέτα Γιαντσή-Μελετιάδη, Καθηγήτρια Αναπλ. Διευθύντρια ΠΜΣ
<i>Μέλη</i>	Αναστασία Δρανδάκη, Επίκ. Καθηγήτρια Αντωνία Κιουσοπούλου, Καθηγήτρια Σοφία Μεργιαλή-Σαχά, Αναπλ. Καθηγήτρια Γιώργος Πάλλης, Επίκ. Καθηγητής Πλάτων Πετρίδης, Καθηγητής Εκπρόσωπος των μεταπτυχιακών φοιτητών
<i>Γραμματειακή Υποστήριξη</i>	Χριστίνα Κούκου

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ/ΟΥΣΕΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αναστασία Δρανδάκη, Επίκ. Καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ
Τόνια Κιουσοπούλου, Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ
Δήμητρα Λαμπροπούλου, Επίκ. Καθηγήτρια Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ
Σοφία Μεργιαλή-Σαχά, Αναπλ. Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ
Γεράσιμος Μέριανος, Κύριος Ερευνητής, Τομέας Βυζαντινών Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, ΕΙΕ
Κατερίνα Νικολάου, Αναπλ. Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ
Γιώργος Πάλλης, Επίκ. Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ
Πλάτων Πετρίδης, Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ¹

1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του ΠΜΣ «Βυζαντινός κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» είναι η παροχή υψηλού επιπέδου μεταπτυχιακής εκπαίδευσης στο επιστημονικό πεδίο της βυζαντινής ιστορίας και της βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης.

Το ΠΜΣ οδηγεί στην απονομή «Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών» (ΔΜΣ) στις ειδικεύσεις της Βυζαντινής Ιστορίας ή της Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης μετά την πλήρη και επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών με βάση το πρόγραμμα σπουδών.

Οι τίτλοι απονέμονται από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

2. ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥ ΠΜΣ

Αρμόδια όργανα για τη λειτουργία του ΠΜΣ σύμφωνα με τον Ν. 4485/2017 είναι:

1. **Η Συνέλευση του Τμήματος**
2. **Η Συντονιστική Επιτροπή (ΣΕ) του ΠΜΣ:** απαρτίζεται από πέντε (5) μέλη ΔΕΠ του Τμήματος, που έχουν αναλάβει μεταπτυχιακό έργο και εκλέγονται από τη Συνέλευση του Τμήματος για διετή θητεία. Τα μέλη της ΣΕ δεν δικαιούνται επιπλέον αμοιβή ή αποζημίωση για τη συμμετοχή τους στην επιτροπή. Πρόεδρος της ΣΕ είναι ο Διευθυντής του ΠΜΣ, ο οποίος ορίζεται από τη Συνέλευση μεταξύ των μελών της ΣΕ. Η θητεία του Προέδρου της ΣΕ μπορεί να ανανεωθεί μία φορά. Η ΣΕ είναι αρμόδια για την παρακολούθηση και τον συντονισμό της λειτουργίας του προγράμματος και:
 - Εισηγείται τον αριθμό των εισακτέων κάθε έτους, λαμβάνοντας υπόψη τις αναλογίες για τους υποτρόφους του Ι.Κ.Υ., και των ανταλλαγών.
 - Εισηγείται στη Συνέλευση την κατανομή του διδακτικού έργου μεταξύ των διδασκόντων του ΠΜΣ.
 - Επιλέγει τους φοιτητές κάθε έτους.

¹ Ο παρών κανονισμός δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (Φ.Ε.Κ. 1902/Β/25-5-2018).

- Ορίζει τον επιβλέποντα και τα μέλη της τριμελούς επιτροπής εξέτασης Μεταπτυχιακών Διπλωματικών Εργασιών (ΜΔΕ), ο ορισμός της οποίας επικυρώνεται από τη Συνέλευση του Τμήματος.
 - Εξετάζει φοιτητικά θέματα, όπως αιτήσεις αναστολής φοίτησης, παράτασης σπουδών, αναγνώρισης μαθημάτων από προηγούμενη μεταπτυχιακή εκπαίδευση, αντικατάστασης μαθημάτων του παρόντος Προγράμματος με μαθήματα άλλων ΠΜΣ, και εισηγείται σχετικά στη Συνέλευση του Τμήματος.
 - Ασκει γενικά εποπτεία της όλης λειτουργίας των μεταπτυχιακών σπουδών, συμπεριλαμβανομένης της εισήγησης για διαγραφή των φοιτητών που δεν έχουν ολοκληρώσει εμπρόθεσμα τις σπουδές τους.
 - Αποφασίζει, με εξουσιοδότηση της Συνέλευσης του Τμήματος ως προς την οικονομική διαχείριση και ειδικότερα ως προς την έγκριση των δαπανών του Προγράμματος και πιστοποιεί τη σχέση των εκπαιδευτικών αναγκών του συγκεκριμένου Προγράμματος με τις εκάστοτε αιτούμενες δαπάνες.
- 3. Ο Διευθυντής του ΠΜΣ και ο Αναπληρωτής του:** Ο Διευθυντής του ΠΜΣ είναι μέλος ΔΕΠ πρώτης βαθμίδας ή της βαθμίδας του Αναπληρωτή Καθηγητή, του ίδιου γνωστικού αντικείμενου με το γνωστικό αντικείμενο του ΠΜΣ. Επιπλέον, είναι μέλος και Πρόεδρος της ΣΕ. Ορίζεται, μαζί με τον Αναπληρωτή του, με απόφαση Συνέλευσης του Τμήματος.

Ο Διευθυντής του ΠΜΣ εισηγείται στα αρμόδια όργανα του Ιδρύματος για κάθε θέμα που αφορά την αποτελεσματική λειτουργία του Προγράμματος. Ο Διευθυντής δεν μπορεί να έχει περισσότερες από δύο (2) συνεχόμενες θητείες και δεν δικαιούται επιπλέον αμοιβή για το διοικητικό του έργο ως Διευθυντή. Έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- α) Συγκαλεί σε συνεδρίαση τη ΣΕ.
- β) Καταρτίζει την ημερήσια διάταξη των εν λόγω συνεδριάσεων, λαμβάνοντας υπόψη εισηγήσεις των μελών και οργάνων του ΠΜΣ.
- γ) Ορίζει εκλογές για την αναπλήρωση μελών επιτροπών λόγω κένωσης θέσης.
- δ) Έχει την ευθύνη σύνταξης του προϋπολογισμού και απολογισμού του Προγράμματος, τους οποίους υποβάλλει στη Συνέλευση για έγκριση.
- ε) Είναι υπεύθυνος για την παρακολούθηση της εκτέλεσης του προϋπολογισμού και για την έκδοση των εντολών πληρωμής των σχετικών δαπανών.
- στ) Κατά τη λήξη της θητείας του, καθώς και της ΣΕ, συντάσσει αναλυτικό απολογισμό του ερευνητικού και εκπαιδευτικού έργου του ΠΜΣ, καθώς και των λοιπών δραστηριοτήτων του, με στόχο την αναβάθμιση των σπουδών, την καλύτερη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, τη βελτιστοποίηση των υφιστάμενων υποδομών και την κοινωνικά επωφελή χρήση των διαθέσιμων πόρων του ΠΜΣ.

Ο Αναπληρωτής Διευθυντής του ΠΜΣ είναι Καθηγητής ή Αναπληρωτής Καθηγητής και εκπληρώνει τα καθήκοντα του Διευθυντή σε περίπτωση απουσίας του.

Το ΠΜΣ «Βυζαντινός κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» υποστηρίζεται από τη Γραμματεία του Προγράμματος που είναι εγκατεστημένη στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ και βρίσκεται υπό την επιστολία της Γραμματείας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ. Η Γραμματεία του ΠΜΣ έχει ως καθήκον τη γραμματειακή υποστήριξη του ΠΜΣ, όπως την προετοιμασία της διαδικασίας εισδοχής υποψηφίων, την τήρηση του μητρώου και του αρχείου των φοιτητών, την τήρηση των οικονομικών στοιχείων του Προγράμματος, τη γραμματειακή υποστήριξη της ΣΕ, την τήρηση των πρακτικών των συνεδριών της, την καταχώριση βαθμολογιών, την έκδοση των αναγκαίων πιστοποιητικών και τη διεκπεραίωση της αλληλογραφίας για τις μεταπτυχιακές σπουδές και τις συνδεδεμένες με αυτές ανταλλαγές φοιτητών. Επίσης, προσφέρει γραμματειακή υποστήριξη στην οργάνωση των επιστημονικών εκδηλώσεων του ΠΜΣ.

3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΚΤΕΩΝ

Στο ΠΜΣ «Βυζαντινός κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» γίνονται δεκτοί:

- α) κάτοχοι τίτλου του Α' κύκλου σπουδών των Τμημάτων Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΑΕΙ της ημεδαπής ή ομοταγών, αναγνωρισμένων από τον ΔΟΑΤΑΠ, ιδρυμάτων της αλλοδαπής,
- β) απόφοιτοι άλλων Τμημάτων ΑΕΙ της ημεδαπής ή ομοταγών, αναγνωρισμένων της αλλοδαπής,
- γ) υπότροφοι του Ι.Κ.Υ., υπότροφοι του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας και αρχαιολόγοι-υπάλληλοι της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας,
- δ) κάτοχοι Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών άλλων Τμημάτων (συναφών με το αντικείμενο στο οποίο επιθυμούν να ειδικευθούν),
- ε) ως υπεράριθμοι, οι παραπάνω αναφερθέντες υπότροφοι αλλά και μέλη των κατηγοριών ΕΕΠ, ΕΔΙΠ και ΕΤΕΠ σύμφωνα με την παρ. 8 του άρ. 34 του Ν.4485/17.

Το ΠΜΣ «Βυζαντινός κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» δέχεται μέχρι δεκαοκτώ (18) φοιτητές ανά ακαδημαϊκό έτος και προγραμματίζεται να απασχολεί 9 (εννέα) συνολικά διδάσκοντες κατ' ελάχιστον 60% από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ² και έως 40% από Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα της ημεδαπής και της αλλοδαπής. Αυτό αντιστοιχεί σε δύο (2) φοιτητές ανά διδάσκοντα.

Σημειώνεται ότι ο μέγιστος αριθμός μεταπτυχιακών φοιτητών στα ΠΜΣ του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας είναι περίπου ενενήντα τρεις (93) ανά έτος σε σχέση και με τον αριθμό των περίπου διακοσίων εβδομήντα (270) προπτυχιακών φοιτητών ανά έτος και των τριάντα οκτώ (38) διδασκόντων του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ.

Τα ανωτέρω στοιχεία δίνονται κατά προσέγγιση και ανταποκρίνονται στα δεδομένα του έτους σύνταξης του Κανονισμού.

² Τα μέλη ΔΕΠ και ΕΠ του Τμήματος δεν επιτρέπεται να απασχολούνται αποκλειστικά σε ΠΜΣ.

4. ΤΡΟΠΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Η επιλογή των φοιτητών γίνεται σύμφωνα με το νόμο 4485/2017 και τις προβλέψεις του παρόντος Κανονισμού Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Κάθε Μάιο, με απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ, δημοσιεύεται και αναρτάται στην ιστοσελίδα του Τμήματος και του Ιδρύματος προκήρυξη για την εισαγωγή μεταπτυχιακών φοιτητών στο ΠΜΣ. Οι σχετικές αιτήσεις μαζί με τα απαραίτητα δικαιολογητικά κατατίθενται στη Γραμματεία του ΠΜΣ (Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου, Φιλοσοφική Σχολή, 4ος όροφος, γραφείο 404) σε ημερομηνίες που ανακοινώνονται από την Γραμματεία του Μεταπτυχιακού προγράμματος.

Απαραίτητα δικαιολογητικά είναι:

1. Αίτηση ένταξης στο ΠΜΣ με δήλωση της προτιμώμενης ειδίκευσης (σε ηλεκτρονική μορφή στην ιστοσελίδα του Τμήματος).
2. Βιογραφικό σημείωμα.
3. Επικυρωμένο Αντίγραφο πτυχίου ή βεβαίωση περάτωσης σπουδών ελληνικού ή αναγνωρισμένου ομοταγούς ξένου πανεπιστημίου.
4. Αναλυτική βαθμολογία προπτυχιακών μαθημάτων.
5. Σεμιναριακές εργασίες, εάν υπάρχουν, ιδιαίτερα εκείνες που σχετίζονται με το γνωστικό αντικείμενο της ειδίκευσης.
6. Βεβαιώσεις συμμετοχής σε ανασκαφές, σεμινάρια, συνέδρια κ.λπ. εάν υπάρχουν.
7. Δημοσιεύσεις (άρθρα σε περιοδικά με κριτές), σχετικές με το γνωστικό αντικείμενο της ειδίκευσης, εάν υπάρχουν.
8. Αποδεικτικά επαγγελματικής ή ερευνητικής δραστηριότητας, εάν υπάρχουν.
9. Φωτοτυπία δύο όψεων της αστυνομικής ταυτότητας ή συναφούς εγγράφου ταυτοπροσωπίας.
10. Πιστοποιητικά γλωσσομάθειας³.

Οι φοιτητές από ιδρύματα της αλλοδαπής πρέπει να προσκομίσουν πιστοποιητικό αντιστοιχίας και ισοτιμίας από τον ΔΟΑΤΑΠ, σύμφωνα με το άρ.34, παρ. 7 του Ν. 4485/17.

Η επιλογή των εισακτέων πραγματοποιείται με βάση τα ακόλουθα ανά περίπτωση κριτήρια:

α) Κάτοχοι τίτλου του Α' κύκλου σπουδών των Τμημάτων Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΑΕΙ της ημεδαπής ή ομοταγών, αναγνωρισμένων από τον ΔΟΑΤΑΠ,

³ Το επίπεδο επάρκειας των ξένων γλωσσών (B2) αντιστοιχεί στις απαιτήσεις που προϋποτίθενται κατά την κινητικότητα των φοιτητών στο πλαίσιο του προγράμματος ERASMUS <http://www.interel.uoa.gr/erasmus/sp/sm/kritiria.html>

ιδρυμάτων της αλλοδαπής ή απόφοιτοι άλλων Τμημάτων ΑΕΙ της ημεδαπής ή μοσταιγών, αναγνωρισμένων της αλλοδαπής.

Η επιλογή τους γίνεται από επιτροπή μελών ΔΕΠ κάθε ειδικευσης υπό την εποπτεία της ΣΕ επί τη βάση:

α) **Γραπτής εξέτασης** σε θέματα συνθετικού χαρακτήρα σχετικά με την ειδικευση στην οποία επιθυμεί να ενταχθεί ο υποψήφιος και σε ύλη που έχει προηγουμένως ανακοινωθεί/αναρτηθεί στο διαδίκτυο. Τα θέματα επιλέγονται από τους οικείους εξεταστές λίγο πριν από την εξέταση. Κατά την εξέταση και βαθμολόγηση τα ονόματα των υποψηφίων παραμένουν καλυμμένα. Ο βαθμός της γραπτής εξέτασης είναι τελικός. Δεν προβλέπεται κάποια επιπλέον διαδικασία αναβαθμολόγησης.

β) **Προφορικής εξέτασης-συνέντευξης**, στην οποία υποβάλλεται ο υποψήφιος. Κατά τη συνέντευξη ελέγχονται οι γνώσεις στην ειδικευση την οποία έχει επιλέξει ο υποψήφιος επί της δεδομένης ύλης καθώς και βασικές γνώσεις στην άλλη ειδικευση του ΠΜΣ και στη Βυζαντινή φιλολογία, πάντοτε επί ύλης που έχει ανακοινωθεί. Ελέγχεται επίσης η δυνατότητά του να πραγματοποιήσει πρωτότυπη έρευνα. Συνεκτιμώνται ο γενικός βαθμός του πτυχίου, και κυρίως των σχετικών με την ειδικευσή τους προπτυχιακών μαθημάτων, η επίδοση σε σεμιναριακές εργασίες, η γνώση περισσότερων της μιας ξένων γλωσσών, και, εφόσον υπάρχει, η ερευνητική δραστηριότητα. Στη συνέντευξη συμμετέχουν μέλη ΔΕΠ της ειδικευσης την οποία έχει επιλέξει ο υποψήφιος, ο αριθμός των οποίων συνιστάται να μην υπερβαίνει τους πέντε (5) και να μην είναι μικρότερος των τριών (3). Συμμετέχει επίσης εκπρόσωπος της άλλης κατεύθυνσης.

Για την τελική βαθμολογία ισχύει ποσοστό 50% για τη γραπτή εξέταση και 50% για την προφορική συνέντευξη. Προκειμένου να ενταχθεί στο πρόγραμμα ο υποψήφιος οφείλει να συγκεντρώσει μέσο όρο βαθμολογίας **τουλάχιστον επτά (7)**.

β) Υπότροφοι του Ι.Κ.Υ., υπότροφοι του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας και αρχαιολόγοι-υπάλληλοι της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας

Οι υπότροφοι του Ι.Κ.Υ., οι υπότροφοι του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας και οι αρχαιολόγοι-υπάλληλοι της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας (που υποβάλλουν αναλυτικό φάκελο της ερευνητικής δραστηριότητάς τους και αντίτυπα των επιστημονικών δημοσιευμάτων τους) απαλλάσσονται από τη γραπτή εξέταση και κατά την προφορική συνέντευξη κρίνονται με βάση τον έλεγχο των γνώσεών τους στην ύλη της ειδικευσης, τα υπόλοιπα στοιχεία, καθώς και τη δυνατότητα προσαρμογής τους στο Πρόγραμμα. Εάν η υποψηφιότητα συνοδεύεται από ικανό αριθμό δημοσιευμένων επιστημονικών εργασιών σε έγκριτα περιοδικά, είναι δυνατή η απαλλαγή τους από ένα έως τρία σεμιναριακά μαθήματα. Την απαλλαγή εισηγείται στη ΣΕ ο επόπτης σπουδών.

γ) Κάτοχοι Διπλώματος Ειδικευσης Μεταπτυχιακών Σπουδών άλλων Τμημάτων (συναφών με το αντικείμενο στο οποίο επιθυμούν να ειδικευθούν)

Κάτοχοι Διπλώματος Ειδικευσης Μεταπτυχιακών Σπουδών άλλων Τμημάτων (συναφών με το αντικείμενο στο οποίο επιθυμούν να ειδικευθούν) εντάσσονται στο

ΠΜΣ του Τμήματος χωρίς γραπτές εξετάσεις, μόνο με προφορική εξέταση-συνέντευξη στο αντικείμενο στο οποίο επιθυμούν να ειδικευθούν και σύμφωνα με τη δυνατότητα απορρόφησης του γνωστικού αντικειμένου.

δ) Ειδικές προβλέψεις

Αλλοδαποί υπότροφοι του Ι.Κ.Υ. και άλλων φορέων περιορισμένης (συνήθως δεκάμηνης) διάρκειας εγγράφονται στο ΠΜΣ χωρίς περαιτέρω διαδικασία, εφόσον μέλος ΔΕΠ δηλώσει επίσημα ότι αποδέχεται την επίβλεψη ενός εκάστου για το διάστημα που διαρκεί η υποτροφία. Γίνονται δεκτοί μόνο για το διάστημα ισχύος της υποτροφίας τους. Οι φοιτητές αυτοί λαμβάνουν βεβαίωση παρακολούθησης των μαθημάτων.

Υποψήφιοι προερχόμενοι από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντάσσονται στις αντίστοιχες κατηγορίες των Ελλήνων υποψηφίων, όπως περιγράφονται ανωτέρω (πτυχιούχοι Τμημάτων Ιστορίας και Αρχαιολογίας και Πτυχιούχοι άλλων Τμημάτων), με τις αντίστοιχες υποχρεώσεις.

Υποψήφιοι προερχόμενοι από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης υποχρεούνται επιπλέον να προσκομίσουν μαζί με την αίτησή τους την αναγνώριση της ισοτιμίας του πτυχίου βασικής εκπαίδευσης από τον Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.

Όσοι από τις παραπάνω κατηγορίες (υπότροφοι του Ι.Κ.Υ., αρχαιολόγοι υπάλληλοι της Ελληνικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, υπότροφοι του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, πτυχιούχοι άλλων Τμημάτων, πτυχιούχοι κάτοχοι μεταπτυχιακών διπλωμάτων ομοταγών ιδρυμάτων) ενταχθούν στο Πρόγραμμα δεν συνυπολογίζονται στον αριθμό των εισακτέων.

Μεταπτυχιακοί φοιτητές-υπότροφοι προγραμμάτων κινητικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή συναφών ρυθμίσεων είναι δυνατόν να πραγματοποιούν, ύστερα από απόφαση της ΣΕ, τμήμα των σπουδών τους εντασσόμενοι ως υπεράριθμοι στο Πρόγραμμα. Αντιστοίχως, φοιτητές του Προγράμματος του Τμήματος, που εξασφαλίζουν υποτροφία κινητικότητας ή άλλη, μπορούν να πραγματοποιήσουν τμήμα των σπουδών τους σε Πανεπιστήμιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε άλλο Πανεπιστήμιο με το οποίο έχει πρόγραμμα συνεργασίας το Πανεπιστήμιο Αθηνών ύστερα από απόφαση της ΣΕ.

Με βάση τα συνολικά κριτήρια, η ΣΕ καταρτίζει τον Πίνακα αξιολόγησης των φοιτητών και τον καταθέτει προς έγκριση στη Συνέλευση.

Οι επιτυχόντες θα πρέπει να εγγραφούν στη Γραμματεία του ΠΜΣ εντός δέκα (10) ημερών από την απόφαση της Συνέλευσης.

Σε περίπτωση ισοβαθμίας, γίνονται δεκτοί όλοι οι ισοβαθμήσαντες υποψήφιοι.

Σε περίπτωση μη εγγραφής ενός ή περισσότερων φοιτητών, θα κληθούν αν υπάρχουν, οι επιλαχόντες, με βάση τη σειρά τους στον εγκεκριμένο αξιολογικό πίνακα, να εγγραφούν στο Πρόγραμμα.

Μετά την εγγραφή, η ΣΕ ορίζει τον επίσημο σπουδών εκάστου φοιτητή. Ως επόπτες ορίζονται μέλη ΔΕΠ του Τμήματος που συμμετέχουν στο ΠΜΣ και προσφέρουν στη διάρκεια των 4 ή των 6 εξαμήνων ένα τουλάχιστον σεμιναριακό μάθημα. Η ΣΕ και ο επιβλέπων έχουν την ευθύνη της παρακολούθησης και του ελέγχου της πορείας των σπουδών του μεταπτυχιακού φοιτητή. Ερευνητές αναγνωρισμένων ερευνητικών

ιδρυμάτων, οι οποίοι είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος, ή άλλα μέλη ΔΕΠ μπορεί να ορίζονται συνεπιβλέποντες του μεταπτυχιακού φοιτητή.

5. ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΦΟΙΤΗΣΗΣ

Η χρονική διάρκεια φοίτησης στο ΠΜΣ που οδηγεί στη λήψη Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΔΜΣ) ορίζεται σε **τέσσερα (4) ακαδημαϊκά εξάμηνα**, στα οποία περιλαμβάνεται και ο χρόνος εκπόνησης διπλωματικής εργασίας. Ο ανώτατος επιτρεπόμενος χρόνος ολοκλήρωσης των σπουδών, ορίζεται στα τέσσερα (4) ακαδημαϊκά εξάμηνα.

Για τους εργαζόμενους μεταπτυχιακούς φοιτητές προβλέπεται η δυνατότητα **μερικής φοίτησης**. Οι φοιτητές αυτής της κατηγορίας πρέπει αποδεδειγμένα να εργάζονται τουλάχιστον είκοσι (20) ώρες την εβδομάδα και να προσκομίσουν σχετική σύμβαση εργασίας ή βεβαίωση εργοδότη.

Μερική φοίτηση προβλέπεται και για μη εργαζόμενους φοιτητές που αδυνατούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της πλήρους φοίτησης για λόγους υγείας, οικογενειακούς, στράτευσης κ.ά. Η διάρκεια μερικής φοίτησης δεν μπορεί να ξεπερνάει τα **έξι (6) ακαδημαϊκά εξάμηνα**.

Οι επιτυχόντες φοιτητές δηλώνουν τη διάρκεια φοίτησης που επιλέγουν να ακολουθήσουν (διετή ή τριετή) κατά την εγγραφή τους. Υπάρχει δυνατότητα μεταπήδησης από τη διετή (πλήρους παρακολούθησης) στην τριετή (μερικής παρακολούθησης) μόνο για σοβαρούς λόγους.

Όσοι φοιτητές δεν ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους σε δύο ακαδημαϊκά έτη (για την πλήρη φοίτηση) ή σε τρία ακαδημαϊκά έτη (για τη μερική φοίτηση) και δεν έχουν λάβει αναστολή ή παράταση για σοβαρούς λόγους διαγράφονται.

Ο μεταπτυχιακός φοιτητής με αίτησή του μπορεί να ζητήσει αιτιολογημένα αναστολή φοίτησης. Είναι δυνατόν να δοθεί αναστολή σπουδών ενός (1) εξαμήνου για εξαιρετικά σοβαρούς λόγους (ασθένεια, οικογενειακούς λόγους, στράτευση κ.ά.) με τη σύμφωνη γνώμη του επόπτη σπουδών και της ΣΕ. Το εξάμηνο αναστολής της φοιτητικής ιδιότητας δεν προσμετράται στην προβλεπόμενη ανώτατη διάρκεια κανονικής φοίτησης.

6. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Το ΠΜΣ ξεκινά το χειμερινό εξάμηνο εκάστου ακαδημαϊκού έτους. Για την απόκτηση ΔΜΣ απαιτούνται συνολικά εκατόν είκοσι (120) πιστωτικές μονάδες (ECTS) εκτός της περίπτωσης β) του άρθρου 4 για τους οποίους αρκούν από 75 έως 105 πιστωτικές μονάδες. Το κάθε σεμινάριο αντιστοιχεί προς 15 πιστωτικές μονάδες (ECTS) και η ΜΔΕ προς 30.

Κατά τη διάρκεια των σπουδών, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές υποχρεούνται σε παρακολούθηση και επιτυχή εξέταση μεταπτυχιακών μαθημάτων και σε εκπόνηση μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας. Τα μαθήματα που προσφέρονται ανά ειδίκευση στο πλαίσιο του ΠΜΣ ανά διετία είναι τουλάχιστον 6 (έξι). Τα μαθήματα οργανώνονται σε εξάμηνα, πραγματοποιούνται σε εβδομαδιαία βάση και διεξάγονται δια ζώσης.

Η θεματολογία και η βιβλιογραφία των μαθημάτων περιέχονται στον Οδηγό Σπουδών, ο οποίος αναρτάται στο διαδίκτυο ετησίως. Διδάσκονται επί τριώρο κάθε εβδομάδα καθ' όλη τη διάρκεια του εξαμήνου. Κατά την έναρξη των μαθημάτων ο διδάσκων αναλύει το πρόγραμμα του σεμιναρίου, προσδιορίζει τα επιμέρους θέματα που θα εξετασθούν, κατανέμει τις υποχρεώσεις και τις εργασίες των μετεχόντων και υποδεικνύει την αναγκαία βιβλιογραφία. Τα μαθήματα διεξάγονται στην ελληνική γλώσσα με δυνατότητα προσφοράς μαθημάτων στην αγγλική από επισκέπτη καθηγητή προερχόμενο από ΑΕΙ ή ερευνητικό κέντρο της αλλοδαπής.

Κάθε φοιτητής μπορεί να παρακολουθεί σε κάθε εξάμηνο μέχρι και τρία σεμιναριακά μαθήματα, σύμφωνα με το προσωπικό του πρόγραμμα, το οποίο διαμορφώνεται κατά τις ρυθμίσεις του κανονισμού και σε συνεργασία με τον επόπτη του, ο οποίος ενημερώνει στη συνέχεια γραπτώς τη ΣΕ. Οι φοιτητές είναι υποχρεωμένοι να παρακολουθούν ανελλιπώς και να ακολουθούν τους κανονισμούς του κάθε σεμιναριακού μαθήματος και τις οδηγίες του διδάσκοντος. Οι φοιτητές παρακολουθούν και τις διαλέξεις ή τις επιστημονικές συναντήσεις που οργανώνει η επιτροπή του Προγράμματος. Τέλος, οι φοιτητές, για λόγους ειδικής ενημέρωσης που επιβάλλει η ειδίκευση σπουδών και με τη σύμφωνη γνώμη του επόπτη, είναι δυνατόν να παρακολουθήσουν και ειδικά προπτυχιακά μαθήματα σε άλλα Τμήματα του αυτού ή άλλου ΑΕΙ. Η παρακολούθηση προπτυχιακών μαθημάτων δεν υποκαθιστά σε καμία περίπτωση τα μεταπτυχιακά σεμινάρια.

Από το σύνολο των σεμιναριακών μαθημάτων τα **τέσσερα (4)** πρέπει να προέρχονται από τον κατάλογο των μαθημάτων της **ειδίκευσης**, στην οποία έχει εγγραφεί ο φοιτητής, ή συγγενών ειδίκευσεων, σύμφωνα με την πρόταση του επόπτη, ή από μαθήματα της ίδιας ειδίκευσης σε ομοταγές αναγνωρισμένο ίδρυμα της αλλοδαπής στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα υπόλοιπα δύο (2) σεμινάρια μπορούν να επιλέγονται από τα άλλα ΠΜΣ του Τμήματος ή άλλου πανεπιστημιακού Τμήματος ή αναγνωρισμένου ερευνητικού Κέντρου, με τη σύμφωνη γνώμη του επόπτη καθηγητή εφόσον εξασφαλίζεται η αντιστοιχία των πιστωτικών μονάδων (ECTS).

Στο γνωστικό αντικείμενο της Βυζαντινής Αρχαιολογίας ενδείκνυται το ένα (1) από τα σεμινάρια να αποτελεί **πρακτική άσκηση** στο πεδίο, σε μουσείο ή σε ερευνητικό Κέντρο, η οποία θα γίνεται κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών, με την επίβλεψη και την καθοδήγηση του επόπτη. Η άσκηση αυτή μπορεί να πραγματοποιείται σε πανεπιστημιακή ανασκαφή, σε συνεννόηση με το επικεφαλής μέλος ΔΕΠ, ή σε φορείς της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας ή σε εποπτευόμενους από αυτήν φορείς. Με το πέρας της πρακτικής άσκησης ο μεταπτυχιακός φοιτητής οφείλει να εκπονήσει και να παραδώσει εργασία σε γραπτή μορφή η οποία βαθμολογείται από τον επόπτη.

Υπάρχει επίσης η δυνατότητα και στις δύο ειδικεύσεις του Προγράμματος, ένα από τα σεμινάρια να έχει τη μορφή «**ελεύθερης σεμιναριακής εργασίας**» και να σχετίζεται με θέμα εξειδικευμένο, το οποίο δεν προσφέρεται στο πρόγραμμα των σεμιναρίων του Τμήματος, αλλά αφορά τα ειδικά ερευνητικά ενδιαφέροντα του φοιτητή. Εν προκειμένω ως επόπτης μπορεί να οριστεί μέλος ΔΕΠ του Τμήματος ή εξειδικευμένος εξωτερικός συνεργάτης. Ο επόπτης της «ελεύθερης σεμιναριακής

εργασίας» παρακολουθεί την εργασία του μεταπτυχιακού φοιτητή ανελλιπώς και συναντάται μαζί του ανά 15ήμερο. Σημειωτέον ότι τα μαθήματα των εξωτερικών συνεργατών του ΠΜΣ εντάσσονται στο πρόγραμμα του ΠΜΣ του Τμήματος ύστερα από έγκριση της ΣΕ.

A. Το πρόγραμμα των μαθημάτων ανά ειδίκευση διαμορφώνεται ενδεικτικά ως εξής:

1. Ειδίκευση: Βυζαντινή Ιστορία

A' Εξάμηνο		
Μαθήματα Υποχρεωτικά	Διδ. ώρες	ECTS
Θέματα εμβάθυνσης στην ιστορία του βυζαντινού κόσμου	39	15
Μαθήματα Επιλογής		
Πηγές για τη βυζαντινή ιστορία ή βυζαντινή φιλολογία ή αρχαιολογία	39	15
Σύνολο		30

B' Εξάμηνο		
Μαθήματα Υποχρεωτικά	Διδ. ώρες	ECTS
Διεπιστημονικό Σεμινάριο	39	15
Μαθήματα Επιλογής		
Βυζαντινή κοινωνία και οικονομία ή Πολίτευμα και διοίκηση	39	15
Σύνολο		30

Γ' Εξάμηνο		
Μαθήματα Υποχρεωτικά	Διδ. ώρες	ECTS
Θέματα εμβάθυνσης στην ιστορία του βυζαντινού κόσμου	39	15
Μαθήματα Επιλογής		
Διεθνείς σχέσεις και διπλωματία	39	15
Σύνολο		30

Δ' Εξάμηνο		
		ECTS
Εκπόνηση μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας		
Σύνολο		30

2. Ειδίκευση: Βυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη

A' Εξάμηνο		
Μαθήματα Υποχρεωτικά	Διδ. ώρες	ECTS
Θέματα εμβάθυνσης στη Βυζαντινή Αρχαιολογία ή	39	15 ή
Θέματα εμβάθυνσης στη Βυζαντινή Τέχνη	39	15

Μαθήματα Επιλογής		
Μεθοδολογικά ζητήματα της μελέτης της Βυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης	39	15
Σύνολο		30

Β' Εξάμηνο		
Μαθήματα Υποχρεωτικά	Διδ. ώρες	ECTS
Διεπιστημονικό Σεμινάριο	39	15
Μαθήματα Επιλογής		
Υλικός πολιτισμός του Βυζαντίου	39	15
Σύνολο		30

Γ' Εξάμηνο		
Μαθήματα Υποχρεωτικά	Διδ. ώρες	ECTS
Θέματα εμβάθυνσης στη Βυζαντινή Αρχαιολογία ή	39	15 ή
Θέματα εμβάθυνσης στη Βυζαντινή Τέχνη	39	15
Μαθήματα Επιλογής		
Μεθοδολογικά ζητήματα της μελέτης της Βυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης	39	39
Σύνολο		30

Δ' Εξάμηνο		ECTS
Εκπόνηση μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας		
Σύνολο		30

Β. Περιεχόμενο/Περιγραφή μαθημάτων

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Θέματα εμβάθυνσης στην ιστορία του βυζαντινού κόσμου

Μελέτη θεμάτων που αφορούν στην ιστορία του «Βυζαντίου» ως συνέχειας της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στην Ανατολή από τον 4ο έως τον 15ο αι. Ενδεικτικές παράμετροι: αυτοκράτορας και διοίκηση, Εκκλησία και Κράτος, πόλεις και ύπαιθρος, Κωνσταντινούπολη και επαρχίες, ιδεολογία, θεσμοί κ.ά.

Πηγές για τη βυζαντινή ιστορία ή βυζαντινή φιλολογία ή αρχαιολογία

Ενδελεχής προσέγγιση των βυζαντινών γραπτών πηγών ή των αρχαιολογικών δεδομένων της βυζαντινής εποχής. Μελέτη των άμεσων ή έμμεσων μαρτυριών που παρέχουν η ιστοριογραφία, οι αρχειακές πηγές, οι επιστολές, τα αγιολογικά κ.ά. κείμενα ή τα αρχαιολογικά κατάλοιπα, τα νομίσματα, οι σφραγίδες κ.ά.

Διεπιστημονικό Σεμινάριο: Το Σεμινάριο αυτό καλλιεργεί τη διεπιστημονική συνομιλία της Ιστορίας με την Αρχαιολογία, την Τέχνη, τη Φιλολογία και τη Λογοτεχνία και τον συνδυασμό των δεδομένων τους για μία ολιστική ερμηνευτική προσέγγιση

φαινομένων του Βυζαντινού Κόσμου μέσα στο πλαίσιο των σύγχρονων εξελίξεων στον χώρο της ιστορικής επιστήμης διεθνώς.

Το σεμινάριο θα εστιάζει κάθε φορά σε διαφορετικές διεπιστημονικές προσεγγίσεις, θέτοντας θέματα μεθοδολογίας και συνδυαστικής μελέτης των μνημείων, των ιστορικών πηγών και των έργων.

Βυζαντινή κοινωνία και οικονομία ή Πολίτευμα και διοίκηση

Αναζήτηση και μελέτη κοινωνικών και οικονομικών στοιχείων από τις βυζαντινές γραπτές κ.ά. πηγές με την βοήθεια της σύγχρονης βιβλιογραφίας. Ενδεικτικές θεματικές ενότητες: κοινωνική διαστρωμάτωση, δημογραφική εξέλιξη, αστική και αγροτική οικονομία, εμπόριο, δημοσιονομική πολιτική, θεσμοί και προνόμια.

ή

Μελέτη της πολιτικής θεωρίας, του αυτοκρατορικού θεσμού και των πολιτειακών θεσμών, της κρατικής ιεραρχίας, της διοικητικής οργάνωσης στο κέντρο και στην περιφέρεια, της εμφάνισης και εξέλιξης αξιωμάτων και τίτλων κ.ά. παραμέτρων που αφορούν στο πολίτευμα και στη διοίκηση στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Διεθνείς σχέσεις και διπλωματία

Μελέτη της εξωτερικής πολιτικής του Βυζαντίου και της σημασίας της διπλωματίας, στο πλαίσιο της αμυντικής πολιτικής και της διεξαγωγής πολέμων ή διατήρησης της ειρήνης. Ενδεικτικές παράμετροι: οι σχέσεις με Άραβες, Σλάβους, Ρώσους, Τούρκους κ.ά. λαούς ή τη Δύση και τα διπλωματικά μέσα της αυτοκρατορίας, όπως χορηγίες, συμμαχίες, εκχριστιανισμός, επιγαμίες ή εμπορικές συνθήκες.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Θέματα εμβάθυνσης στη Βυζαντινή Αρχαιολογία

Στο σεμινάριο θα εξεταστούν ειδικά θέματα που απασχολούν τη σύγχρονη έρευνα πάνω στη βυζαντινή αρχαιολογία, εστιάζοντας στη συνδυαστική μελέτη των υλικών καταλοίπων και των διαθέσιμων πηγών. Μέρος του σεμιναρίου θα επικεντρώσει στην ιστορία της έρευνας και στις ιδεολογικές παραμέτρους που έχουν επηρεάσει τις σπουδές πάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο.

Θέματα εμβάθυνσης στη Βυζαντινή Τέχνη

Στο σεμινάριο θα εξεταστούν ειδικά θέματα που απασχολούν τη σύγχρονη έρευνα πάνω στη βυζαντινή τέχνη, εστιάζοντας στη συνδυαστική μελέτη των έργων και των διαθέσιμων πηγών. Μέρος του σεμιναρίου θα επικεντρώσει στην ιστορία της έρευνας και τις ιδεολογικές παραμέτρους που έχουν διαμορφώσει τις εξελίξεις και τις τάσεις στην ιστορία της βυζαντινής τέχνης

Μεθοδολογικά ζητήματα της μελέτης της Βυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης

Το σεμινάριο επικεντρώνει σε μεθοδολογικά ζητήματα της έρευνας πάνω στη βυζαντινή αρχαιολογία και τέχνη. Παράλληλα, εξετάζεται ευρύτερα η πρόσληψη όψεων του βυζαντινού πολιτισμού όπως αυτή διαγράφεται μέσα από την επιστη-

μονική παραγωγή, παλαιότερη και σύγχρονη, αλλά και την προβολή του Βυζαντίου στο ευρύ κοινό, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από εκθέσεις, μουσεία, δημοσιεύσεις κ.λπ.

Υλικός πολιτισμός του Βυζαντίου

Στο σεμινάριο θα εξετάζονται όψεις του υλικού πολιτισμού του Βυζαντίου, σύμφωνα με την ευρύτερη έννοια του όρου όπως αυτός έχει διαμορφωθεί στη σύγχρονη θεωρητική προβληματική και βιβλιογραφία. Με βάση το επιλεγμένο κάθε φορά ειδικότερο θέμα του σεμιναρίου, η συζήτηση θα εμβαθύνει σε θέματα πρακτικής και ιδεολογικής χρήσης ή αξιοποίησης των έργων, καθώς και σε προβλήματα τεχνικής και τεχνολογίας, πρώτων υλών και οικονομίας.

Διεπιστημονικό σεμινάριο

Το Σεμινάριο αυτό καλλιεργεί τη διεπιστημονική συνομιλία της Ιστορίας με την Αρχαιολογία, την Τέχνη, τη Φιλολογία και τη Λογοτεχνία και τον συνδυασμό των δεδομένων τους για μία ολιστική ερμηνευτική προσέγγιση φαινομένων του Βυζαντινού Κόσμου μέσα στο πλαίσιο των σύγχρονων εξελίξεων στον χώρο της ιστορικής επιστήμης διεθνώς.

Το σεμινάριο θα εστιάζει κάθε φορά σε διαφορετικές διεπιστημονικές προσεγγίσεις, θέτοντας θέματα μεθοδολογίας και συνδυαστικής μελέτης των μνημείων, των ιστορικών πηγών και των έργων.

7. ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

Το εκπαιδευτικό έργο κάθε ακαδημαϊκού έτους διαρθρώνεται σε δύο εξάμηνα σπουδών, το χειμερινό και το εαρινό, έκαστο των οποίων περιλαμβάνει 13 εβδομάδες διδασκαλίας. Η παρακολούθηση των μαθημάτων είναι υποχρεωτική. Σε περίπτωση κωλύματος διεξαγωγής μαθήματος προβλέπεται η αναπλήρωσή του. Η ημερομηνία και η ώρα αναπλήρωσης αναρτώνται στην ιστοσελίδα του ΠΜΣ.

Η αξιολόγηση των μεταπτυχιακών φοιτητών και η επίδοσή τους στα μαθήματα που υποχρεούνται να παρακολουθήσουν στο πλαίσιο του ΠΜΣ πραγματοποιείται με την προφορική παρουσίαση και την έντυπη υποβολή εργασίας έκτασης 5.000-7.000 λέξεων. Η εργασία παραδίδεται έως ένα μήνα μετά την ολοκλήρωση του σεμιναρίου και ο βαθμός κατατίθεται σε ηλεκτρονικό βαθμολόγιο που τηρεί η Γραμματεία, σύμφωνα με χρονοδιάγραμμα που ορίζει η ΣΕ. Η βαθμολόγηση γίνεται στην κλίμακα 1-10. Μετά την παρέλευση των προβλεπόμενων ημερομηνιών δεν υπάρχει δυνατότητα βαθμολόγησης. Για να θεωρηθεί επιτυχής η παρακολούθηση σεμιναρίων ορίζεται ως βάση ο βαθμός **επτά (7)**.

Για την απόκτηση ΔΜΣ κάθε μεταπτυχιακός φοιτητής οφείλει να παρακολουθήσει και να εξεταστεί επιτυχώς στο σύνολο των μαθημάτων του ΠΜΣ που αντιστοιχούν στην περίπτωση του και να εκπονήσει μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, συγκεντρώνοντας έτοι συνολικά εκατόν είκοσι (120) πιστωτικές μονάδες (ECTS).

Στο Δ' εξάμηνο του Προγράμματος για τους φοιτητές πλήρους φοίτησης προβλέπεται η εκπόνηση μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας (ΜΔΕ). Η ΜΔΕ πρέπει να έχει καταρτισθεί σύμφωνα με την επιστημονική μεθοδολογία του γνωστικού αντικει-

μένου, να περιλαμβάνει προσωπική συμβολή του γράφοντος στην έρευνα και να καταδεικνύει τη συνθετική του ικανότητα. Η έκταση της ΜΔΕ ορίζεται μεταξύ 20.000-30.000 λέξεων περιλαμβανομένων των σημειώσεων, όχι όμως της βιβλιογραφίας, λοιπών πινάκων και εικονογράφησης.

Ειδικότερα ορίζεται ότι το κείμενο θα πρέπει να είναι γραμμένο σε μέγεθος γραμματοσειράς 12'' το κυρίως κείμενο και 10'' οι σημειώσεις, σε 1,5 διάστιχο το κυρίως κείμενο και μονό οι σημειώσεις. Το εξώφυλλο έχει λευκό υπόβαθρο. Χρησιμοποιείται 1,5 διάστιχο και στοίχιση στο κέντρο. Στην άνω αριστερά γωνία τοποθετείται το επίσημο λογότυπο του Πανεπιστημίου. Στο ανώτερο μέρος του εξωφύλλου αναγράφονται σε διαφορετικές παραγράφους τα εξής:

- Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας (γραμματοσειρά Times New Roman 14)
- Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Βυζαντινός κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» (γραμματοσειρά Times New Roman 14)
- Ειδικευση ... (γραμματοσειρά Times New Roman 14)
- Ο τίτλος της ΜΔΕ (γραμματοσειρά Times New Roman 18)
- Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία (γραμματοσειρά Times New Roman 14)
- Το ονοματεπώνυμο του φοιτητή (γραμματοσειρά Times New Roman 14)
- Τα ονόματα και η βαθμίδα των τριών βαθμολογητών
- Στο κατώτερο μέρος του εξωφύλλου με γραμματοσειρά Times New Roman 14 και στοίχιση στο κέντρο αναγράφεται: Αθήνα, (έτος).

Στη ΜΔΕ συμπεριλαμβάνεται υποχρεωτικά περίληψη στην ελληνική και αγγλική γλώσσα (έκτασης 400 λέξεων εκάστη).

Η Συντονιστική Επιτροπή, ύστερα από αίτηση του υποψηφίου στην οποία αναγράφεται ο προτεινόμενος τίτλος της διπλωματικής εργασίας καθώς και ο προτεινόμενος επιβλέπων (αν δεν έχει ορισθεί ως επιβλέπων του μεταπτυχιακού φοιτητή ήδη από την έναρξη των μεταπτυχιακών σπουδών του) και επισυνάπτεται περίληψη της προτεινόμενης εργασίας έκτασης 150 λέξεων, ορίζει τον επιβλέποντα αυτής και συγκροτεί την τριμελή εξεταστική επιτροπή για την έγκριση της εργασίας, ένα από τα μέλη της οποίας είναι και ο επιβλέπων (παρ. 4, άρ. 34, Ν. 4485/2017). Τα υπόλοιπα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής οφείλουν να είναι μέλη ΔΕΠ ή ΕΠ ή ερευνητές των βαθμίδων Α', Β', Γ' που να εργάζονται σε ερευνητικά κέντρα του αρ. 13Α, Ν. 4310/2014 και της Ακαδημίας Αθηνών ή καταξιωμένοι επιστήμονες από την ημεδαπή ή την αλλοδαπή οι οποίοι είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος. Τα μέλη της επιτροπής πρέπει να έχουν συναφή επιστημονική ειδικότητα με το γνωστικό αντικείμενο του Προγράμματος. Η τριμελής επιτροπή επικυρώνεται από τη Συνέλευση του Τμήματος.

Όταν ο φοιτητής ολοκληρώσει τη διπλωματική εργασία του, την καταθέτει στον επόπτη του καθώς και στα λοιπά δύο μέλη της επιτροπής σε ηλεκτρονική ή/και έντυπη μορφή. Η κατάθεση πρέπει να γίνεται τουλάχιστον δύο μήνες πριν από την ολοκλήρωση του χρόνου φοίτησης του φοιτητή. Για να εγκριθεί η εργασία ο φοιτητής οφείλει να την υποστηρίξει ενώπιον της εξεταστικής επιτροπής (παρ. 4, άρ. 34, Ν. 4485/2017).

Η βαθμολογία της ΜΔΕ προκύπτει από τον μέσο όρο των βαθμών των τριών βαθμολογητών. Σε περίπτωση απόκλισης των τριών βαθμών επιλαμβάνεται του θέματος η ΣΕ.

Ο τελικός βαθμός του ΔΜΣ προκύπτει με ποσοστό 50% από το βαθμό στα έξι σεμινάρια και 50% από το βαθμό της διπλωματικής εργασίας. Οι διπλωματικές εργασίες αξιολογούνται με βαθμό της κλίμακας από 7 (επτά) έως 10 (δέκα) με ενδιάμεσες διαβαθμίσεις. Επιτυχής θεωρείται η αποφοίτηση με συνολικό βαθμό όχι χαμηλότερο του 7 (επτά)⁴. Η συνεκτίμηση της επιτυχούς παρακολούθησης των σεμιναρίων και της ΜΔΕ οδηγεί στη χορήγηση του ΔΜΣ.

Οι μεταπτυχιακές διπλωματικές εργασίες εφόσον εγκριθούν από την εξεταστική επιτροπή και πριν από την ορκωμοσία του υποψηφίου, αναρτώνται υποχρεωτικά στο Ψηφιακό Αποθετήριο «ΠΕΡΓΑΜΟΣ», σύμφωνα με τις αποφάσεις της Συγκλήτου του ΕΚΠΑ. Πριν από την ορκωμοσία, ο υποψήφιος υποχρεούται να καταθέσει στη Γραμματεία του ΠΜΣ τη σχετική βεβαίωση υποβολής της ΜΔΕ στο Ψηφιακό Αποθετήριο «ΠΕΡΓΑΜΟΣ». Το Τμήμα δημοσιεύει στην ιστοσελίδα του το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα, τον τίτλο της ΜΔΕ και έναν σύνδεσμο προς το Ψηφιακό Αποθετήριο.

8. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

1. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές έχουν όλα τα δικαιώματα και τις παροχές που προβλέπονται για τους φοιτητές του Α' κύκλου σπουδών, πλην του δικαιώματος παροχής δωρεάν διδακτικών συγγραμμάτων. Το Ίδρυμα υποχρεούται να εξασφαλίσει στους φοιτητές με αναπηρία ή/και ειδικές ανάγκες προσβασιμότητα στα προτεινόμενα συγγράμματα και στη διδασκαλία (παρ. 3, αρ. 34, Ν. 4485/2017), μέσω των παροχών της Μονάδας Προσβασιμότητας του ΕΚΠΑ.
2. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές καλούνται να συμμετέχουν και να παρακολουθούν σεμινάρια ερευνητικών ομάδων, συζητήσεις βιβλιογραφικής ενημέρωσης, επισκέψεις αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, συνέδρια/ημερίδες με γνωστικό αντικείμενο συναφές με αυτό του ΠΜΣ, διαλέξεις ή άλλες επιστημονικές εκδηλώσεις του ΠΜΣ κ.ά.
3. Η Συνέλευση του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, μετά την εισήγηση της ΣΕ, δύναται να αποφασίσει τη διαγραφή μεταπτυχιακών φοιτητών εάν:
 - το ποσοστό απουσιών φοιτητή ξεπερνά το 23% στο σύνολο των παρακολουθήσεων ενός εξαμήνου
 - έχουν αποτύχει στην εξέταση μαθήματος ή μαθημάτων και δεν έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς το πρόγραμμα,
 - υπερβούν τη μέγιστη χρονική διάρκεια φοίτησης στο ΠΜΣ, όπως ορίζεται στον παρόντα Κανονισμό,
 - έχουν παραβιάσει τις κείμενες διατάξεις όσον αφορά την αντιμετώπιση πειθαρχικών παραπτώματων από τα αρμόδια πειθαρχικά Όργανα,
 - αυτοδίκαια κατόπιν αιτήσεως των μεταπτυχιακών φοιτητών,
 - υποπέσουν σε παράπτωμα που εμπίπτει στο δίκαιο περί πνευματικής ιδιοκτησίας (Ν. 2121/93) κατά τη συγγραφή των προβλεπομένων εργασιών τους.

⁴ Οι διαβαθμίσεις ορίζονται ως εξής: 7-8,49 = Λίαν Καλώς, 8,50-10 = Άριστα.

4. Στο τέλος κάθε εξαμήνου πραγματοποιείται αξιολόγηση κάθε μαθήματος και κάθε διδάσκοντος από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές (παρ. 1., άρ. 44, Ν. 4485/2017), σύμφωνα με τη διαδικασία που προτείνει η ΣΕ και εγκρίνει η Συνέλευση του Τμήματος.
5. Η καθομολόγηση γίνεται τον Ιανουάριο, τον Ιούνιο και τον Οκτώβριο κάθε έτους στο πλαίσιο της Συνέλευσης του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας και σε χώρο του Τμήματος ή της Σχολής, παρουσία του Διευθυντή του ΠΜΣ ή του Αναπληρωτή του, του Προέδρου του Τμήματος ή του Αναπληρωτή του και, κατά τις δυνατότητες, ενδεχομένως εκπροσώπου του Πρυτάνεως.
Πιο συγκεκριμένα στο πλαίσιο του ΠΜΣ απονέμεται Δίπλωμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις εξής ειδικεύσεις:
 1. Βυζαντινή Ιστορία.
 2. Βυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη.
6. Δίπλωμα Μεταπτυχιακών Σπουδών δεν απονέμεται σε φοιτητή του οποίου ο τίτλος σπουδών πρώτου κύκλου από ίδρυμα της αλλοδαπής δεν έχει αναγνωρισθεί από τον Διεπιστημονικό Οργανισμό Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης (Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.), σύμφωνα με τον Ν. 3328/2005 (Α' 80).
7. Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές μπορούν να αιτηθούν την έκδοση παραρτήματος διπλώματος.

9. ΥΠΟΔΟΜΗ ΠΜΣ

1. Για την εύρυθμη λειτουργία του ΠΜΣ θα διατεθούν αίθουσες διδασκαλίας και σεμιναρίων, αμφιθέατρα εξοπλισμένα με οπτικοακουστικά μέσα και μονάδες ή εργαστήρια του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας.
2. Η διοικητική και γραμματειακή υποστήριξη του ΠΜΣ γίνεται από τη Γραμματεία του ΠΜΣ, η οποία στελεχώνεται από ένα άτομο.
3. Η χρηματοδότηση του ΠΜΣ μπορεί να προέρχεται από:
 - α) τον προϋπολογισμό του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και των συνεργαζόμενων για την οργάνωσή του φορέων σύμφωνα με το άρθρο 43,
 - β) τον προϋπολογισμό του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων,
 - γ) δωρεές, παροχές, κληροδοτήματα και κάθε είδους χορηγίες φορέων του δημόσιου τομέα, όπως οριοθετείται στην περίπτωση α' της παρ. 1 του άρθρου 14 του Ν. 4270/2014 (Α' 143), ή του ιδιωτικού τομέα,
 - δ) πόρους από ερευνητικά προγράμματα,
 - ε) πόρους από προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλων διεθνών οργανισμών,
 - στ) μέρος των εσόδων των Ειδικών Λογαριασμών Κονδυλίων Έρευνας (Ε.Λ.Κ.Ε.)
 - ζ) κάθε άλλη νόμιμη πηγή.
4. Κατά τη λήξη της θητείας της ΣΕ, με ευθύνη του απερχόμενου Διευθυντή, συντάσσεται αναλυτικός απολογισμός του ερευνητικού και εκπαιδευτικού έργου και των λοιπών δραστηριοτήτων του Π.Μ.Σ., ο οποίος κατατίθεται στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ (παρ. 2, άρ. 44, Ν. 4485/2017). Ο εν λόγω απολογισμός με

ευθύνη της Κοσμητείας αποστέλλεται αμελλητί στα μέλη της ΕΣΕ (παρ. 5, άρ. 44, Ν. 4485/2017).

5. Η εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση του ΠΜΣ θα γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 44 του Ν. 4485/2017.

10. ΑΝΑΘΕΣΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ/ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ ΣΤΟ ΠΜΣ

Οι διδάσκοντες του ΠΜΣ, προέρχονται, τουλάχιστον κατά 60%, από:

- μέλη Δ.Ε.Π. του Τμήματος,
- μέλη Ε.Ε.Π., Ε.ΔΙ.Π. και Ε.Τ.Ε.Π. του Τμήματος, κατόχους διδακτορικού διπλώματος εκτός κι αν το γνωστικό τους αντικείμενο είναι εξαιρετικής και αδιαμφισβήτητης ιδιαιτερότητας για το οποίο δεν είναι δυνατή ή συνήθης η εκπόνηση διδακτορικής διατριβής,
- ομότιμους καθηγητές (άρ. 69, Ν.4386/2016) και αφυπηρετήσαντα μέλη Δ.Ε.Π. του οικείου Τμήματος στην περίπτωση που κρίνεται ότι δεν επαρκούν τα υπηρετούντα μέλη ΔΕΠ ή οι άλλες κατηγορίες,
- διδάσκοντες σύμφωνα με το Π.Δ. 407/1980 (Α' 112),
- επιστήμονες αναγνωρισμένου κύρους κατόχους διδακτορικού διπλώματος οι οποίοι μπορεί να απασχολούνται ως ακαδημαϊκοί υπότροφοι με απόφαση της Συνέλευσης και πράξη του Προέδρου του οικείου Τμήματος για τη διεξαγωγή διδακτικού, κλινικού και ερευνητικού έργου, καθοριζόμενου με τη σύμβαση που υπογράφεται μεταξύ του ακαδημαϊκού υποτρόφου και του Πρύτανη του οικείου ΑΕΙ (παρ. 7, άρ. 29, Ν. 4009/2011).

Με αιτιολογημένη απόφαση της Συνέλευσης το Τμήματος ανατίθεται διδασκαλία σε:

- μέλη ΔΕΠ άλλων Τμημάτων του ίδιου ή άλλου ΑΕΙ,
- ερευνητές από ερευνητικά Κέντρα του αρ. 13Α, Ν. 4310/2014 και της Ακαδημίας Αθηνών,
- επισκέπτες καταξιωμένους επιστήμονες από την ημεδαπή ή την αλλοδαπή οι οποίοι είναι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος και οι οποίοι έχουν συναφή επιστημονική ειδικότητα με το γνωστικό αντικείμενο του Προγράμματος, εξειδικευμένες γνώσεις ή σχετική εμπειρία στο γνωστικό αντικείμενο του ΠΜΣ,
- επισκέπτες μεταδιδακτορικούς ερευνητές, Έλληνες ή αλλοδαπούς νέους επιστήμονες, κατόχους διδακτορικού διπλώματος (παρ.7, άρ. 16, Ν.4009/2011) ή γίνονται νέες προσλήψεις/ συμβάσεις σύμφωνα με τα ανωτέρω (παρ. 1, 2, 5 & 6, αρ. 36, Ν.4485/2017).

Η ανάθεση διδασκαλίας μαθημάτων, σεμιναρίων και ασκήσεων του ΠΜΣ γίνεται ύστερα από εισήγηση της ΣΕ και έγκριση της Συνέλευσης του Τμήματος.

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ / FALL SEMESTER

ΒΙ31	<p>Προσωπικές επιλογές, προτιμήσεις και αποκλίσεις στην εποχή της μακεδονικής δυναστείας <i>Κ. Νικολάου</i></p> <p>Personal choices, preferences and deviations in the Macedonian era <i>K. Nikolaou</i></p>
-------------	--

ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ / SPRING SEMESTER

ΒΙ34	<p>Η βυζαντινή διπλωματία της Παλαιολόγειας εποχής (1261-1453) <i>Σ. Μεργιαλή-Σαχά</i></p> <p>Byzantine diplomacy during the Palaeologan era (1261-1453) <i>S. Mergiali-Sahas</i></p>
ΒΚ32	<p>Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Νίκος Οικονομίδης» ΕΚΠΑ, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, σε συνεργασία με το ΕΙΕ/Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών Έμποροι και εμπόριο στο Βυζάντιο (4ος-15ος αι.) <i>Τ. Κιουσοπούλου και Γ. Πάλλης, σε συνεργασία με τον Γ. Μέριανο</i></p> <p>Interdisciplinary Postgraduate Seminar «Nikos Oikonomides» National and Kapodistrian University of Athens, Department of History & Archaeology, in collaboration with the Institute for Historical Research/Section for Byzantine Research/National Hellenic Research Foundation Merchants and trade in Byzantium (4th-15th c.) <i>T. Kiousopoulou and G. Pallis, in collaboration with G. Merianos</i></p>

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Χειμερινό εξάμηνο / Fall semester

Θέμα: Προσωπικές επιλογές, προτιμήσεις και αποκλίσεις στην εποχή της μακεδονικής δυναστείας

Subject: Personal choices, preferences and deviations in the Macedonian era

Περίληψη: Ο ενδέκατος αιώνας, σύμφωνα με τη σύγχρονη ιστοριογραφία, θεωρείται ο αιώνας κατά τον οποίο αποκλίσεις από τον παραδεκτό κανόνα, που εντοπίζονται και αντιμετωπίζονται ως εγγενείς αντιφάσεις από τα τέλη του ένατου και κατά τον δέκατο αιώνα, σταδιακά μετατρέπονται σε δυναμικές συγκροτημένες τάσεις.

Σκοπός, στο πλαίσιο του σεμιναρίου, είναι να αναζητηθούν στην εποχή της μακεδονικής δυναστείας δράσεις και γεγονότα που απέρρεαν όχι αποκλειστικά από πολιτικές σκοπιμότητες αλλά υπήρξαν αποτελέσματα προσωπικών προτιμήσεων και συναισθηματικών εκφράσεων των πρωταγωνιστών, συνιστώντας ατομικές επιλογές που ξέφευγαν των ασφυκτικών συλλογικών ορίων.

Υπό αυτό το πρίσμα θα εξεταστούν, ενδεικτικά, διαπροσωπικές σχέσεις, οικογενειακοί δεσμοί, επιλογές ερωτικών ή συζυγικών συντρόφων τόσο στο περιβάλλον του Ιερού Παλατίου όσο και στην κοινωνία της Κωνσταντινούπολης. Όπως και της περιφέρειας εφόσον οι διαθέσιμες κειμενικές πηγές το επιτρέπουν. Πέραν αυτού, στόχος είναι να εντοπιστούν οι αντιδράσεις που εγέρθηκαν –εάν αυτό συνέβη– σε ό,τι απομακρυνόταν από τα κοινώς παραδεκτά, αλλά και να αναδειχθούν οι άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις των ατομικών επιλογών σε ποικίλους τομείς της πολιτικής της αυτοκρατορίας.

Summary: According to modern historiography, the eleventh century is viewed as a period when deviations from the acceptable rule, which are found from the end of the ninth and throughout the tenth century and are treated as inherent contradictions, gradually transform into dynamic coherent trends.

Within the framework of the seminar, the aim is to search the Macedonian era for actions and events that did not result exclusively from political expediencies, but were the product of personal preferences and an expression of emotions on the part of the protagonists, constituting individual choices that broke free from the stifling collective boundaries.

Against this background, an examination will be made of, inter alia, interpersonal relations and family ties, as well as of the choice of romantic partners or spouses, both within the confines of the Great Palace and in Constantinopolitan society, as well as in the periphery, to the degree permitted by the textual sources available. In addition, the aim is to trace the objections that were raised –if that was the case– towards what strayed from what was generally accepted, but also to highlight the direct and indirect consequences of individual choices in various sectors of imperial politics

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected Bibliography

- Αγγελίδη, Χρ. (εκδ.), *Το Βυζάντιο ώριμο για αλλαγές. Επιλογές, ευαισθησίες και τρόποι έκφρασης από τον ενδέκατο στον δέκατο πέμπτο αιώνα* (ΕΙΕ / ΙΒΕ. Διεθνή Συμπόσια 13), Αθήνα 2004.
- Beck, H.-G., *Βυζαντινόν Ερωτικόν* (μτφρ. Ι. Δημητρούκας), Αθήνα 1999 (έκδ. πρωτ. 1986).
- Χρήστου, Ειρ., *Αυτοκρατορική εξουσία και πολιτική πρακτική. Ο ρόλος του παραδυναστεύοντος στη βυζαντινή διοίκηση (τέλη 8ου - αρχές 11ου αιώνα)*, Αθήνα 2008.
- Constantinou, St. -Meyer, M. (εκδ.), *Emotions and Gender in Byzantine Culture* (New Approaches to Byzantine History and Culture), Palgrave Macmillan 2019.
- James, L. (εκδ.), *Desire and Denial in Byzantium. Papers from the 31st Spring Symposium of Byzantine Studies, Brighton, March 1997* (Society for the Promotion of Byzantine Studies. Publications 6), London - New York 1999.
- Hatzaki M., *Beauty and the Male Body in Byzantium. Perceptions and Representations in Art and Text* (Palgrave Macmillan) 2009.
- Hinterberger, M., «Συναισθήματα στο Βυζάντιο» στο I. James (εκδ.), *Εγχειρίδιο βυζαντινών σπουδών. 27 μελέτες* (επιμ. Αιμ. Μαυρουδής - Α. Ρεγκάκος) (μτφρ. Κ. Δημοπούλου), Αθήνα 2014 (έκδ. πρωτ. 2010), 241-259
- Maguire, H. (εκδ.), *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, Washington DC 1997.
- Nikolaou, K. - Chrestou, I., «Love, Hatred and Violence in the Sacred Palace. The Story and History of the Amorian Dynasty», *Byzantion* 78 (2008), 87-102.
- Νικολάου, Κ. (επιμ.), *Ανοχή και καταστολή στους Μέσους Χρόνους. Μνήμη Λένου Μαυρομμάτη* (ΙΒΕ/ ΕΙΕ. Διεθνή Συμπόσια 10.), Αθήνα 2002.
- Odorico, P., «L'amour à Byzance. Un sujet de rhétorique?», *Europe* 822 (octobre) 1997, 34-46.
- Πιτσάκης, Κ., «Η θέση των ομοφυλοφίλων στη βυζαντινή κοινωνία», στο Χρ. Μαλτέζου (γεν. εποπ.), *Πρακτικά Ημερίδας "Οι περιθωριακοί στο Βυζάντιο"*, 9 Μαΐου 1992, Αθήνα 1993, 171-269.
- Tougher, S., *The Reign of Leo VI (886-912). Politics and People*, Leiden, New York, Köln 1997.
- Τρωιάνος, Σπ. (επιμ.), *Εγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1997.

ΣΟΦΙΑ ΜΕΡΓΙΑΛΗ-ΣΑΧΑ

Εαρινό εξάμηνο / Spring semester

Θέμα: Η βυζαντινή διπλωματία της Παλαιολόγειας εποχής (1261-1453)

Subject: Byzantine diplomacy during the Palaeologan era (1261-1453)

Περίληψη: Στα 1261 το Βυζάντιο αναδύεται για τελευταία φορά στη διεθνή σκηνή ως υπολογίσιμη δύναμη. Η βυζαντινή διπλωματία εισέρχεται στην τελευταία φάση της ιστορίας της, όπου ύστερα από μία σύντομη αναλαμπή, καλείται να αναπροσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και από τις αρχές του 14ου αιώνα να σηκώσει το κύριο βάρος της επιβίωσης της φτώχειας και αποδυναμωμένης στρατιωτικά αυτοκρατορίας. Ο ρόλος της διπλωματίας αυτήν την περίοδο αποδεικνύεται καιρίος αλλά και αρκετά περίπλοκος καθώς η διπλωματική πρακτική που υιοθετήθηκε κάτω από το βάρος των περιστάσεων απέκλινε καταφανώς από τη βυζαντινή διπλωματική δεοντολογία. Επιστρατεύοντας

δοκιμασμένα μέσα και καινοτόμες πρακτικές, η διπλωματία της Παλαιολόγειας εποχής κατάφερε να παρατείνει μέσα από πολλές αντιξοότητες τη ζωή του Βυζαντίου για άλλους δύο αιώνες και να αφήσει έντονα τα ίχνη της σε όλα τα μεγάλα κέντρα του τότε κόσμου.

Summary: In 1261 Byzantium emerges, for the last time, as an appreciable power on the international scene. Byzantine diplomacy enters the last phase of its history. After an ephemeral flash, and from the beginning of the fourteenth century, it is called to readjust itself to new conditions and carry the weight of survival of an empire, which from the point of view of military conditions, it had been impoverished and weakened. As under the gravity of the new circumstances diplomatic practices deviated distinctly from previous Byzantine tradition, diplomacy during the Palaeologan period is proven crucial and at the same time intricate. Mobilizing tested means and novel practices, the Palaeologan diplomacy succeeded, in the midst of many adversities, in extending the life of Byzantium for two more centuries and in leaving behind intense its traces in all major centers of the world at that time.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected Bibliography

- Beihammer A., Parani M. G., Schabel Chr. D., *Diplomatics in the Eastern Mediterranean 1000-1500*, Brill, Leiden 2008.
- Βλουσίδου Β., Λαμπάκης Σ., Λεοντοίνη Μ., Λουγγής Σ., *Σεμινάρια περί Βυζαντινής διπλωματίας*, Αθήνα 2006.
- Blanchet M.-H., «La question de l'Union des Eglises (13e-15e siècles): historiographie et perspectives», *REB* 61, 2003, 5-48.
- Drocourt N., Malamut E. (επιμ.), *La diplomatie byzantine, de l'Empire romain aux confins de l'Europe (Ve-XVe s.)*, Brill, Leiden 2020.
- Hilsdale C. J., *Byzantine Art and Diplomacy in an Age of Decline*, Cambridge 2014.
- Holt P., *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290). Treaties of Baybars and Qalāwūn with Christian Rulers*, Leiden, New York, Köln 1995.
- Kondyli F., Andrianopoulou, V., Panou, E., Cunningham, M.B., (επιμ.), *Sylvester Syropoulos on Politics and Culture in the Fifteenth-Century Mediterranean. Themes and Problems in the Memoirs*, Section IV, Ashgate 2014.
- Malamut E., «De 1299 à 1451 au coeur des ambassades byzantines» στο C. Maltezu και P. Schreiner (επιμ.), *Βυζάντιο, Βενετία και ο ελληνοφραγκικός κόσμος (13ος - 15ος αι.)*, Βενετία 2002, 79-124.
- Mergiali-Sahas S., «Manuel Chrysoloras (ca. 1350-1415), an Ideal Model of a Scholar Ambassador», *Byzantine Studies/ Etudes Byzantines*, n.s. 3, 1998, 1-12.
- Mergiali-Sahas S., «A Byzantine ambassador to the West and his office during the fourteenth and fifteenth centuries: a profile», *BZ* 94, 2001, 588-604.
- Mergiali-Sahas S., «An ultimate wealth for inauspicious times: Holy relics in rescue of Manuel II Palaeologus" reign», *Byzantion* 76, 2006, 264-275.
- Mergiali-Sahas S., «In the face of a historical puzzle: Western adventurers, friars and nobility in the service of Michael VIII Palaeologos (1261-1282), στο: N. G. Chrissis, Athina Kolia-Dermitzaki, and Angeliki Papageorgiou (eds.),

Byzantium and the West. Perception and Reality (11th-15th c.), Routledge, London and New York 2019, 275-285

- Μεργιαλή-Σαχά, Σ. «Το άλλο πρόσωπο της αυτοκρατορικής διπλωματίας: ο Βυζαντινός αυτοκράτορας στο ρόλο του πρεσβευτή τον 14ο και 15ο αι.», *Βυζαντικά* 25, 2005-6, 237-259.
- Μεργιαλή-Σαχά Σ., «Η διπλωματία την εποχή των Παλαιολόγων (1261-1453)» στο Σ. Λουγγής, Ε. Kislinger (επιμ.), *Βυζάντιο. Ιστορία και πολιτισμός. Ερευνητικά πορίσματα, τ. Β'.* Υλικές και ιδεολογικές δομές, Ηρόδοτος, Αθήνα 2015, 233-246.
- Oikonomides N. «Byzantine diplomacy, A. D. 1204-1453: means and ends» στο J. Shepard - S. Franklin (επιμ.), *Byzantine diplomacy. Papers from the 24th Spring Symposium of Byzantine Studies* (Cambridge, March 1990), Aldershot 1992, 73-87.
- Πατούρα-Σπανού Σ. (επιμ.), *Διπλωματία και πολιτική. Ιστορική Προσέγγιση*, Αθήνα 2005.
- Pieralli L., *La corrispondenza diplomatica dell' imperatore bizantino con le potenze esterne in tredicesimo secolo (1204-1282). Studio storico-diplomatistico e dedizione critica*, Vatican City 2006.

Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Νίκος Οικονομίδης»

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας – Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

TONIA ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΛΛΗΣ σε συνεργασία με τον ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΜΕΡΙΑΝΟ

Εαρινό εξάμηνο/Spring semester

Θέμα: *Εμποροι και εμπόριο στο Βυζάντιο (4ος-15ος αι.)*

Interdisciplinary Postgraduate Seminar «Nikos Oikonomides»

Department of History and Archaeology – National and Kapodistrian University of Athens in collaboration with the Institute for Historical Research / Section for Byzantine Research – National Hellenic Research Foundation

Subject: *Merchants and Trade in Byzantium (4th-15th c.)*

Περίληψη: Καθόλη τη διάρκεια της βυζαντινής εποχής, το εμπόριο συνιστούσε δυναμικό παράγοντα της οικονομίας, όπως συνέβαινε σε όλες τις προβιομηχανικές κοινωνίες, αν και τα χαρακτηριστικά της βυζαντινής εμπορικής δραστηριότητας δεν παρέμειναν αναλλοίωτα στον χρόνο. Η Κωνσταντινούπολη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, ήταν για αιώνες το εμπορικό κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου, και οι άλλες, όμως, βυζαντινές πόλεις αναπτύχθηκαν κατά εποχές ως κέντρα του τοπικού, του περιφερειακού ή/και του διαπεριφερειακού εμπορίου. Είναι άλλωστε γνωστό, ότι η

εμπορική δραστηριότητα συνέβαλε στην ώσμωση του βυζαντινού με άλλους, σύγχρονους του πολιτισμούς.

Στόχος του σεμιναρίου είναι να μελετηθούν η μορφή, η εξέλιξη και η σημασία του εμπορίου από τον 4ο έως τον 15ο αιώνα. Ειδικότερα, στόχος είναι να εξεταστούν σε μια μακρά προοπτική χρόνου, οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές προϋποθέσεις που επέτρεπαν στους βυζαντινούς εμπόρους να ασκούν τις δραστηριότητές τους. Παράλληλα, θα μελετηθούν οι ανακατατάξεις που συνεπαγόταν η σταδιακή συγκρότηση ενός οικονομικά ισχυρού κοινωνικού στρώματος διαφοροποιημένου από τη γαιοκτητική αριστοκρατία. Την εξέταση του συγκεκριμένου θέματος ευνοεί το γεγονός ότι τα υλικά τεκμήρια της εμπορικής δραστηριότητας - οικοδομικά κατάλοιπα, ναυάγια, κεραμική, νομίσματα, σφραγίδες κ.ά. - ολοένα πληθαίνουν και συμπληρώνουν τις γραπτές πηγές πληροφοριών γύρω από το εμπόριο και τους εμπόρους.

Υπό αυτό το πρίσμα, το σεμινάριο θα αποτελέσει την αφορμή να εξοικειωθούν οι φοιτητές/τριες στη συνδυασμένη αξιοποίηση των γραπτών πηγών και των υλικών καταλοίπων, με στόχο την καλύτερη κατανόηση της βυζαντινής κοινωνίας και του βυζαντινού πολιτισμού.

Οι επιμέρους θεματικές στις οποίες θα επικεντρωθεί το σεμινάριο είναι οι ακόλουθες:

1. Οικονομική σκέψη και οικονομική ιδεολογία
 - 1.1 Ο ρόλος του χρήματος
 - 1.2 Εμπόριο και ιδεολογικά στερεότυπα στη βυζαντινή γραμματεία
2. Ο ρόλος του κράτους
 - 2.1 Κρατικός παρεμβατισμός και φορολογία
3. Το εμπόριο στους «Σκοτεινούς αιώνες»
4. Βυζαντινό και διεθνές εμπόριο
 - 4.1 Το εμπόριο της Ανατολικής Μεσογείου και οι ιταλικές ναυτικές πολιτείες
 - 4.2 Ξένοι έμποροι στα βυζαντινά εδάφη
 - 4.3 Εμπόριο και διπλωματία
5. Προϊόντα και εμπορικοί δρόμοι
 - 5.1 Το εμπόριο του ελαίου και του οίνου
 - 5.2 Το εμπόριο των μαρμάρων
 - 5.3 Το εμπόριο των υφασμάτων
 - 5.4 Εμπορικοί δρόμοι της ξηράς
6. Το λιανικό εμπόριο
7. Χρήμα και μηχανισμοί πίστωσης
8. Μέτρα και σταθμά
9. Η κοινωνική και οικονομική θέση των εμπόρων
 - 9.1 Αριστοκρατία και εμπόριο
 - 9.2 Οι «μέσοι»
 - 9.3 Εμπορικές δραστηριότητες των μοναστηριών και της Εκκλησίας
10. Η Κωνσταντινούπολη ως εμπορικό κέντρο

- 10.1 Ο ανεφοδιασμός της Κωνσταντινούπολης
- 10.2 Οι αγορές της Κωνσταντινούπολης
- 11. Αγορές, εμποροπανηγύρεις και *έμποια*
- 12. Χωροταξική οργάνωση των πόλεων
- 13. Λιμάνια και κατάλοιπα λιμενικών υποδομών
- 14. Υλικά τεκμήρια εμπορικής δραστηριότητας
 - 14.1 Ναυάγια εμπορικών πλοίων
 - 14.2 Εμπορικοί αμφορείς και σφραγίδες
 - 14.3 Η σφραγιστική και το εμπόριο
 - 14.4 Τα νομίσματα ως τεκμήριο εμπορικής δραστηριότητας

Summary: Trade was a dynamic factor of the economy throughout the Byzantine era, as was the case in all pre-industrial societies; yet the characteristics of Byzantine commercial activity did not remain unchanged over time. For centuries, Constantinople was the great entrepôt of the Eastern Mediterranean trade, due to its geographical location, but other Byzantine cities also developed as centers of local, regional, and/or interregional trade from time to time. It is well known that commercial activity contributed to the osmosis of the Byzantine culture with other, contemporary ones.

The seminar aims to study the form, evolution, and importance of trade from the 4th to the 15th century. It intends, in particular, to examine the political, social, and economic conditions that allowed Byzantine merchants to engage with their activities in the long run. At the same time, it will study the reorganizations that entailed the gradual formation of an economically powerful social stratum, which was differentiated from the land-owning aristocracy. The examination of this topic is favored by the fact that the material evidence of commercial activity – building ruins, shipwrecks, pottery, coins, seals, etc. – increases more and more and supplements written sources with information about trade and traders.

In this regard, the seminar will offer students the opportunity to familiarize themselves with the combined use of written sources and material remains, aiming at better understanding Byzantine society and culture.

The seminar will focus on the following subtopics:

1. Economic thought and economic ideology
 - 1.1 The role of money
 - 1.2 Trade and ideological stereotypes in Byzantine literature
2. The role of the state
 - 2.1 Government intervention and taxation
3. Trade in the "Dark Ages"
4. Byzantine and international trade
 - 4.1 Eastern Mediterranean trade and the Italian maritime cities
 - 4.2 Foreign merchants in Byzantine lands
 - 4.3 Trade and diplomacy
5. Products and trade routes
 - 5.1 The oil and wine trade

- 5.2 The marble trade
- 5.3 The textile trade
- 5.4 Commercial land routes
- 6. Retail trade
- 7. Money and credit mechanisms
- 8. Measures and weights
- 9. The social and economic position of merchants
 - 9.1 Aristocracy and trade
 - 9.2 The "mesoi"
 - 9.3 Commercial activities of monasteries and the Church
- 10. Constantinople as trade center
 - 10.1 The supply of Constantinople
 - 10.2 The markets of Constantinople
- 11. Markets, fairs, and *emporia*
- 12. Spatial organization of cities
- 13. Ports and remains of port infrastructure
- 14. Material evidence of commercial activity
 - 14.1 Commercial shipwrecks
 - 14.2 Commercial amphorae and seals
 - 14.3 Sigillography and trade
 - 14.4 Coinage as evidence of commercial activity

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

- Castagnino Berlinghieri, E.-Fl. - A. Paribeni, «Marble production and marble trade along the Mediterranean coast in the Early Byzantine period (5th-6th centuries AD): the data from quarries, shipwrecks and monuments», στο *SOMA 2011: Proceedings of the 15th Symposium on Mediterranean Archaeology, held at the University of Catania (3-5 March 2011)*, επιμ. P.-M. Milittelo - H. Ö niz, Oxford 2015, 1033-1041.
- Daim, F. (επιμ.), *Die byzantinischen Häfen Konstantinopels, Byzanz zwischen Orient und Okzident*, B. 4, Heidelberg 2018.
- Diamanti, Ch., «Inscriptions on Byzantine amphoras», στο *Δασκάλα. Απόδοση τιμής στην καθηγήτρια Μαιρη Παναγιωτίδη-Κερίσογλου*, επιμ. Πλ. Πετρίδης - Β. Φωσκόλου, Αθήνα 2015, 121-137.
- Durliat, J., «L'approvisionnement de Constantinople», στο *Constantinople and its Hinterland*, επιμ. C. A. Mango - G. Dagron, Aldershot 1995, 19-33.
- Γερολυμάτου, Μ., «Εμπορική δραστηριότητα κατά τους σκοτεινούς αιώνες», στο *Οι σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου (7ος-9ος αι.)*, επιμ. Ε. Κουντούρα-Γαλάκη [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Διεθνή Συμπόσια 9], Αθήνα 2001, 347-364.
- Γερολυμάτου, Μ., *Αγορές, έμποροι και εμπόριο στο Βυζάντιο (9ος-12ος αι.)* [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 9], Αθήνα 2008.

- Gerolymatou, M., «Private Investment in Trade in the Final Years of the Twelfth Century», στο A. Simpson (επιμ.), *Byzantium, 1180-1204: 'The Sad Quarter of a Century'?* [NHRF/IHR, International Symposium 22], Αθήνα 2015, 205-220.
- Hendy, M. F., *Studies in the Byzantine Monetary Economy, c. 300-1450*, Cambridge 1985.
- Jacoby, D., *Trade, Commodities and Shipping in the Medieval Mediterranean* [Variorum Collected Studies Series CS 572], Aldershot 1997.
- Jacoby, D., «Byzantine Trade with Egypt from the Mid-Tenth Century to the Fourth Crusade», *Θησαυρίσματα* 30 (2000) 25-77.
- Jacoby, D., «Silk Economics and Cross-Cultural Artistic Interaction: Byzantium, the Muslim World, and the Christian West», *Dumbarton Oaks Papers* 58 (2004) 197-240.
- Jacoby, D., «The Byzantine Social Elite and the Market Economy, Eleventh to Mid-Fifteenth Century», στο *Essays in Renaissance Thought and Letters: In Honor of John Monfasani*, επιμ. A. Frazier - P. Nold, Leiden - Boston, MA 2015, 67-86.
- Karagianni, Fl. (επιμ.), *Medieval ports in North Aegean and the Black Sea: links to the maritime routes of the East, International Symposium* (Thessalonike, 4-6 December 2013), Proceedings, Θεσσαλονίκη 2013.
- Κιουσοπούλου, Τ., «Η στάση της Εκκλησίας απέναντι στους εμπόρους κατά την ύστερη βυζαντινή εποχή (14ος-15ος αιώνας)», *Τα Ιστορικά* 20 (1994) 19-44.
- Kioussopoulou, T., «Les hommes d'affaires byzantins et leur rôle politique à la fin du Moyen Âge», *The Historical Review / La Revue Historique* 7 (2010) 16-22.
- Kızıltan Z. - G. Baran Çelik (επιμ.), *Stories from the Hidden Harbor. Shipwrecks of Yenikapı*, Istanbul Archaeological Museums, 2013.
- Koutsouflakis, G., «The transportation of amphorae, tableware and foodstuffs in the Middle and Late Byzantine Period. The evidence from Aegean shipwrecks», στο *Multidisciplinary Approaches to Food and Foodways in the Medieval Eastern Mediterranean*, επιμ. S. Y. Waksman, Lyon 2020, 447-481
- Koutsouflakis, G. - E. Rieth, «A Late-12th-Century Byzantine Shipwreck in the port of Rhodes», στο *Under the Mediterranean I, Studies in Maritime Archaeology*, επιμ. St. Demesticha - L. Blue, Leiden 2021, 91-110.
- Laiou-Thomadakis, A. E., «The Byzantine Economy in the Mediterranean Trade System: Thirteenth-Fifteenth Centuries», *Dumbarton Oaks Papers* 34-35 (1980-1981) 177-222.
- Laiou-Thomadakis, A. E., «The Greek Merchant of the Palaeologan Period: A Collective Portrait», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 57 (1982) 96-132.
- Laiou, A. E., «God and Mammon: Credit, Trade, Profit and the Canonists», στο *Το Βυζάντιο κατά τον 12ο αιώνα. Κανονικό Δίκαιο, κράτος και κοινωνία*, εκδ. Ν. Οικονομιδης, Αθήνα 1991, 261-300.
- Laiou, A. E., «Byzantine Trade with Christians and Muslims and the Crusades», στο *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, επιμ. A. E. Laiou - R. P. Mottahedeh, Washington, D.C. 2001, 157-196.
- Λαΐου Α. Ε. (γεν. εποπτεία), *Οικονομική ιστορία του Βυζαντίου από τον 7ο έως τον 15ο αιώνα*, 3 τ., Αθήνα 2006.

- Laiou, A. E., «Trade, Profit, and Salvation in the Late Patristic and the Byzantine Period», στο *Wealth and Poverty in Early Church and Society*, επιμ. S. R. Holman, Grand Rapids, MI 2008, 243-266.
- Laiou, A. E. – C. Morrisson, *Η βυζαντινή οικονομία*, μτφρ. Δ. Κυρίτσης, Αθήνα 2011.
- Magdalino, P., «The Grain Supply of Constantinople, Ninth-Twelfth Centuries», στο *Constantinople and its Hinterland*, επιμ. C. A. Mango – G. Dagron, Aldershot 1995, 35-47.
- Magdalino, P., «The Maritime Neighborhoods of Constantinople: Commercial and Residential Functions, Sixth to Twelfth Centuries», *Dumbarton Oaks Papers* 54 (2000) 209-226.
- Magdalino, P. – N. Necipoğlu (επιμ.), *Trade in Byzantium. Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, Istanbul 2016.
- Mango, M. Mundell (επιμ.), *Byzantine Trade, 4th-12th Centuries: The Archaeology of Local, Regional and International Exchange*, Farnham 2009.
- Merianos, G., «Literary Allusions to Trade and Merchants: The “Great Merchant” in Late Twelfth-Century Byzantium», στο *Byzantium, 1180-1204: ‘The Sad Quarter of a Century’?* επιμ. A. Simpson [IHR/NHRF, International Symposium 22], Αθήνα 2015, 221-243.
- Morrisson, C. (επιμ.), *Trade and Markets in Byzantium*, Washington, D.C. 2012.
- Μοσχονάς, Ν. Γ. (επιμ.), *Χρήμα και αγορά στην εποχή των Παλαιολόγων* [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Το Βυζάντιο Σήμερα 4], Αθήνα 2003.
- Necipoğlu, N., «Constantinopolitan Merchants and the Question of their Attitudes towards Italians and Ottomans in the Late Palaiologan Period», στο *Πολύπλευρος νους. Miscellanea für Peter Schreiner zu seinem 60. Geburtstag*, επιμ. C. Scholz – G. Makris, München - Leipzig 2000, 251-263.
- Oikonomidès, N., *Hommes d'affaires grecs et latins à Constantinople: XIIIe-XVe siècles*, Montréal - Paris 1979.
- Παπανικολάου, Πρ., «Αποτυπώσεις της εξουσίας: εικονογραφία και προσωπογραφία επάρχων σε ενσφράγιστους πρωτοβυζαντινούς αμφορείς», στο *Σοφία άδολος. Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Χρ. Παπαχριστοδούλου*, επιμ. Π. Τριανταφυλλίδη, Ρόδος 2014, 171-194.
- Πετρίδης, Πλ., *Πρωτοβυζαντινή κεραμική του ελλαδικού χώρου*, Αθήνα 2013.
- Smyrlis, K., *La fortune des grands monastères byzantins (fin du Xe-milieu du XIVE siècle)*, Paris 2006.

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ / FALL SEMESTER

BAT37	<p>Στη λάμψη του Βυζαντίου: διεθνείς προσλήψεις και εκθεσιακές πολιτικές στον 20ό και 21ο αιώνα <i>Π. Πετρίδης</i></p> <p>In the splendor of Byzantium: international perceptions and exhibition policies in the 20th and the 21st centuries <i>P. Petridis</i></p>
BAT35	<p>Spolia: Όψεις της επανάχρησης υλικού στη βυζαντινή αρχιτεκτονική <i>Γ. Πάλλης</i></p> <p>Spolia: Aspects of the reuse of materials in Byzantine architecture <i>G. Pallis</i></p>
ΣΥΝ05	<p>1922-2022, ο μακρύς αιώνας των προσφύγων. Ταυτότητα, μνήμη και ενσωμάτωση των προσφυγικών πληθυσμών μέσα από τα εκκλησιαστικά κειμήλια και τις προφορικές μαρτυρίες. <i>Α. Δρανδάκη – Δ. Λαμπροπούλου</i></p> <p>1922-2022, the long century of refugees. Identity, memory, and integration of the refugee populations through ecclesiastical heirlooms and oral testimonies. <i>A. Drandaki – D. Lampropoulou</i></p>

ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ / SPRING SEMESTER

BAT38	<p>Ελληνικές και ρωσικές εικόνες: τέχνη, τεχνικές, εργαστήρια <i>Α. Δρανδάκη</i></p> <p>Greek and Russian icons: art, techniques, workshops <i>A. Drandaki</i></p>
-------	---

BK32	<p>Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Νίκος Οικονομίδης» ΕΚΠΑ, Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, σε συνεργασία με το ΕΙΕ/Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών</p> <p>Εμποροι και εμπόριο στο Βυζάντιο (4ος-15ος αι.) Τ. Κιουσοπούλου και Γ. Πάλλης, σε συνεργασία με τον Γ. Μέριανο</p> <p>Interdisciplinary Postgraduate Seminar «Nikos Oikonomides» National and Kapodistrian University of Athens, Department of History & Archaeology, in collaboration with the Institute for Historical Research/Section for Byzantine Research/National Hellenic Research Foundation</p> <p>Merchants and trade in Byzantium (4th-15th c.) T. Kiousopoulou and G. Pallis, in collaboration with G. Merianos</p>
-------------	--

ΠΛΑΤΩΝ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Χειμερινό εξάμηνο / Fall Semester

Θέμα: *Στη λάμψη του Βυζαντίου: διεθνείς προσλήψεις και εκθεσιακές πολιτικές στον 20ό και 21ο αιώνα.*

Subject: *In the splendor of Byzantium: international perceptions and exhibition policies in the 20th and the 21st centuries*

Περίληψη: Ο τρόπος που η Ελλάδα και ο Δυτικός κόσμος προσέλαβαν το Βυζάντιο από τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. και ως τις μέρες μας αντικατοπτρίστηκε στην κατασκευή ενός συλλογικού φανταστικού, που όψεις του διακρίνουμε από την εκπαίδευση ως την καταναλωτική οικονομία περνώντας και από τις εκθεσιακές πολιτικές των μεγάλων κυρίως μουσείων. Το σεμινάριο θα επιχειρήσει να προσεγγίσει τις διαφορετικές «προσλήψεις» του Βυζαντίου και τους τρόπους με τους οποίους αυτές οδήγησαν, μεταξύ άλλων και στις μουσειολογικές επιλογές των σχετικών με το Βυζάντιο εκθέσεων.

Summary: The way Greece and the Western world perceived Byzantium from the first decades of the 20th century to nowadays, it has been reflected in the construction of a collective fantasy, whose aspects we distinguish from education to the consumer economy passing through the exhibition policies of the major museums. The seminar will try to approach the different "perceptions" of Byzantium and the ways in which they led, among other things, to the museological choices of the exhibitions related to Byzantium.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία / Selected Bibliography

- Auzéry, M.-F. (επιμ.), *Byzance en Europe*, Παρίσι 2003.
- Bullen, J. B., *Byzantium rediscovered*, Λονδίνο 2003.
- Chondrogiannis, S., *Byzantium in the World. Artistic, Cultural and Ideological Legacy from the 19th to the 21st century*, Θεσσαλονίκη 2017.
- Clucas, L. (επιμ.), *The Byzantine Legacy in Eastern Europe*, Νέα Υόρκη 1988.
- Delouis, O. – A. Couderc – P. Guran (επιμ.), *Héritages de Byzance en Europe du Sud-Est à l'époque moderne et contemporaine*, Αθήνα 2013.
- Drandaki, A. – D. Papanikola-Bakirtzi – A. Tourta (επιμ.), *Heaven and Earth. Art of Byzantium from Greek Collections*, Αθήνα 2014.
- Γκράτζιου, Ό. – Α. Λαζαρίδου (επιμ.), *Από τη Χριστιανική Συλλογή στο Βυζαντινό Μουσείο (1884-1930)*, Αθήνα 2006.
- Ricks, D. – P. Magdalino (επιμ.), *Byzantium and the Modern Greek Identity*, Άλντερσοτ 1998.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

Χειμερινό εξάμηνο / Fall semester

Θέμα: *Spolia: Όψεις της επανάχρησης υλικού στη βυζαντινή αρχιτεκτονική*

Subject: *Spolia: Aspects of the reuse of materials in Byzantine architecture*

Περίληψη: Η βυζαντινή αρχιτεκτονική υιοθέτησε σχεδόν από την αφετηρία της την πρακτική της χρήσης παλαιότερου υλικού – τα λεγόμενα σπλήματα ή spolia – σε νέα κτίσματα. Αμέτρητα αρχιτεκτονικά μέλη κάθε είδους, γλυπτά και επιγραφές επαναχρησιμοποιήθηκαν σε οχυρώσεις, εκκλησίες, κατοικίες και άλλα οικοδομήματα, άλλοτε συστηματικά και άλλοτε σε τυχαίες θέσεις. Στη μέση και ύστερη βυζαντινή περίοδο, η επανάχρηση επεκτάθηκε σε spolia παλαιότερων βυζαντινών ναών. Το σεμινάριο θα εξετάσει τις πτυχές αυτής της πρακτικής και τις πιθανές συμβολικές και ιδεολογικές της προεκτάσεις, οι οποίες απασχολούν έντονα την επιστημονική έρευνα κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες.

Summary: From the very beginning, Byzantine architecture adopted the use of old building material – the so-called spolia – in new edifices. Innumerable architectural sculpture of all kinds, sculptures and inscriptions were reused in fortifications, churches, houses and other buildings, sometimes in a systematic way sometimes randomly. During the Middle and Late Byzantine era, reuse included early byzantine

spolia from churches as well. The seminar will study this practice and its possible symbolic or ideological aspects, on which the scientific research focuses during the last two decades.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

- Altekamp, St. – C. Marcks-Jacobs – P. Seiler (eds), *Perspektiven der Spolienforschung 1. Spolierung und Transposition, Topoi, Berlin Studies of the Ancient World 15*, Berlin – Boston 2013.
- Altekamp, St., – C. Marcks-Jacobs – P. Seiler (eds), *Perspektiven der Spolienforschung 2. Zentren und Konjunkturen der Spolierung, Topoi, Berlin Studies of the Ancient World 40*, Berlin 2017.
- Cooley, A., (ed.), *The Afterlife of Inscriptions. Reusing, Rediscovering, Reinventing and Revitalizing Ancient Inscriptions*, London 2000.
- Frey, J. M., *Spolia in Fortifications and the Common Builder in Late Antiquity*, Leiden – Boston 2016.
- Geymonat, L. V., The Syntax of Spolia in Byzantine Thessaloniki, M. J. Johnson – R. Ousterhout – A. Papalexandrou (eds), *Approaches to Byzantine Architecture and its Decoration*, Farnham 2012, 47-65.
- Greenhalgh, C. M. B., *Marble Past, Monumental Present. Building with Antiquities in the Mediaeval Mediterranean*, Leiden - Boston 2008.
- Mexia, A., The Synthesis of the Façades of the Church of St John at Keria in Mesa (Inner) Mani: The Role of the Marble Spolia built into the Walls, Ch. Diamanti – A. Vassiliou (eds), *Ἐν Σοφίᾳ μαθητεύσαντες: Essays in Byzantine Material Culture and Society in Honour of Sophia Kalopissi-Verti*, Gloucester 2019, 183-202.
- Pallis, G., The Second Life of Inscriptions in Late Antique and Byzantine Asia Minor: Some Remarks on the Reuse of the Inscribed Material, *Gephyra* 18 (2019) 59-76.
- Papalexandrou, A., Memory Tattered and Torn: Spolia in the Heartland of Byzantine Hellenism, in R. M. Van Dyke – S. E. Alcock, *Archaeologies of Memory*, Oxford 2003, 56-80.
- Saradi, H., The Use of Ancient Spolia in Byzantine Monuments: The Archaeological and Literary Evidence, *International Journal of the Classical Tradition* 3 (1997) 395-423.
- Sitz, A., Beyond Spolia: A New Approach to Old Inscriptions in Late Antique Anatolia, *AJA* 123 (2019) 643-674.
- Yalman, S., – I. Jevtić (eds), *Spolia Reincarnated: Afterlives of Objects, Materials, and Spaces in Anatolia from Antiquity to the Ottoman Era/Devoşirme Malzemenin (Spolia) Yeniden Doğuşu. Antikçağ'dan Osmanlı'ya Anadolu'da Objelerin, Materyallerin ve Mekânların Sonraki Yaşamları*, İstanbul 2018.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΔΡΑΝΔΑΚΗ - ΔΗΜΗΤΡΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

Χειμερινό εξάμηνο / Fall semester

Θέμα: 1922-2022, ο μακρύς αιώνας των προσφύγων. Ταυτότητα, μνήμη και ενσωμάτωση των προσφυγικών πληθυσμών μέσα από τα εκκλησιαστικά κειμήλια και τις προφορικές μαρτυρίες.

Subject: 1922-2022, the long century of refugees. Identity, memory, and integration of the refugee populations studied through ecclesiastical heirlooms and oral testimonies.

Το σεμινάριο προσφέρεται στα μεταπτυχιακά προγράμματα «Βυζαντινός Κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» και «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία και Ιστορία της Τέχνης»

The seminar is offered by the postgraduate programs "The World of Byzantium: History and Archaeology" and "Modern and Contemporary History and History of Art"

Περίληψη: Το προσφυγικό φαινόμενο, μέρος των αναγκαστικών μετοικεσιών που χαρακτηρίζουν τη νεότερη ιστορία εν γένει, είναι συνυφασμένο με τη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Ανάμεσα στις διαφορετικές εκδηλώσεις του φαινομένου κατά τους τελευταίους δύο αιώνες, το 1922 κατέχει αναμφίβολα εξέχουσα θέση. Το έτος αυτό υπήρξε ορόσημο μέσα στην πολύχρονη διαδικασία του εθνικού μετασχηματισμού της περιοχής, ο οποίος συντελέστηκε μέσα από έναν στρόβιλο πολέμων, σφαγών και βίας. Το 1926 ο αριθμός των ευρωπαίων προσφύγων υπολογιζόταν σε 9,5 εκατομμύρια· αυτά περιλάμβαναν υπεράνω του ενάμιση εκατομμυρίου υποχρεωτικά και αμετάκλητα ανταλλαγέντων πληθυσμών της Ελλάδας και της Τουρκίας, όπως είχε ορίσει η Σύμβαση της Λωζάννης τρία χρόνια νωρίτερα.

Η εκατοστή επέτειος του 1922 έρχεται σε μία συγκυρία κατά την οποία το σύγχρονο προσφυγικό ζήτημα αποτελεί για την παγκόσμια κοινότητα, και την Ελλάδα ιδιαιτέρως, ένα από τα πιο καυτά πεδία έντασης και αντιπαράθεσης. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, πάνω από 100 εκατομμύρια άνθρωποι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους την τελευταία δεκαετία, το 80% των εκτοπισμένων ανθρώπων παγκοσμίως βρίσκεται σε εδάφη που έχουν πληγεί από οξεία επισιτιστική ανασφάλεια και υποσιτισμό, ενώ πάνω από τα τρία τέταρτα των προσφύγων έχουν παγιδευτεί σε καταστάσεις μακροπρόθεσμου εκτοπισμού. Οι νέες προσφυγικές ροές –με σημαντικές συνέπειες για την Ελλάδα από τη δεκαετία του 1990, αλλά ιδιαιτέρως κρίσιμες από το 2015 και εξής– αποτελούν όχι μόνο ένα θέμα δημόσιου ενδιαφέροντος αλλά και μία γνωστική πρόκληση για τις ανθρωπιστικές και τις κοινωνικές επιστήμες. Τι μπορούμε, λοιπόν, να μάθουμε, αν τοποθετήσουμε το εμβληματικό 1922 όχι μόνο στο κάδρο της Καταστροφής αλλά και σε εκείνο της μεγάλης διάρκειας που διαμορφώνεται από την αναγκαστική μετακίνηση ανθρώπινων ομάδων τόσο στο παρελθόν όσο και στο παρόν; Τι είδους ομοιότητες και διαφορές χαρακτηρίζουν τις ιστορικές διαδικασίες που παράγουν πρόσφυγες; Ποια είναι τα οφέλη από τη συνομιλία τέτοιων διαφορετικών ιστορικών στιγμών; Αυτά είναι τα αφετηριακά ερευνητικά ερωτήματα του σεμιναρίου, τα οποία θα επιδιώξουμε να προσεγγίσουμε, αφενός, μέσα από το διεπιστημονικό διάλογο με κοινωνικούς επιστήμονες, ανθρωπολόγους, νομικούς, αφετέρου, μέσα από τη

μεθοδολογική αλληλοσυμπλήρωση των εργαλείων της αρχαιολογικής και της ιστορικής έρευνας. Τα ιστορικά τεκμήρια που θα αξιοποιήσουμε στο πλαίσιο του σεμιναρίου, θα είναι κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, τα εκκλησιαστικά κειμήλια των ανταλλαξίμων και οι προφορικές και γραπτές μαρτυρίες των προσφύγων, που συλλέχθηκαν σε διαφορετικές χρονικές συγκυρίες.

Η Σύμβαση της Λωζάννης προέβλεπε μεταξύ άλλων την ανταλλαγή των κινητών κοινοτικών περιουσιών των προσφυγικών πληθυσμών, δηλαδή των εκκλησιαστικών έργων από τους ορθόδοξους ναούς της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της ανατολικής Θράκης. Τα αντικείμενα αυτά ακολούθησαν τύχη ανάλογη των ανθρώπων. Άλλοτε συντεταγμένα κι άλλοτε άτακτα σε συνθήκες βίας και πανικού, τα ανταλλάξιμα εκκλησιαστικά κειμήλια συγκεντρώθηκαν στην Αθήνα. Στοιβάχθηκαν και καταγράφηκαν, για να διαμοιραστούν στη συνέχεια σε ναούς της ελληνικής επικράτειας, που έγιναν νέοι πυρήνες αναφοράς και συλλογικότητας για τους ξεριζωμένους Μικρασιάτες. Παράλληλα, ένα μέρος των εκκλησιαστικών αυτών έργων, όσα θεωρήθηκαν ιδιαίτερης αρχαιολογικής και καλλιτεχνικής αξίας, μουσειοποιήθηκαν. Απεκδόθηκαν τον λειτουργικό εκκλησιαστικό τους προορισμό, μετατράπηκαν σε «ιερά ιστορικά κειμήλια» και μοιράστηκαν σε εθνικής εμβέλειας μουσεία (το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, το Μουσείο Μπενάκη, το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης). Και στις δύο περιπτώσεις, τα εκκλησιαστικά κειμήλια, ως αναγνωρισμένοι φορείς της συλλογικής ταυτότητας και της μνήμης των εκτοπισμένων κοινοτήτων στο νέο χώρο εγκατάστασης, είτε μέσω της μουσειοποίησης είτε με την τοποθέτησή τους σε νέους ναούς του ελλαδικού χώρου, συνέβαλαν ώστε να συγκροτηθεί η νέα εντοπιότητα των προσφυγικών πληθυσμών. Ο επιγραφικός και εικονογραφικός πλούτος, με άλλα λόγια η υλικότητα αυτών των αντικειμένων, και η πολυτάραχη ιστορική τους πορεία πριν και μετά τον εκτοπισμό, αποτελούν προνομιακό πεδίο για νέες προσεγγίσεις.

Οι προφορικές μαρτυρίες των προσφύγων, από την άλλη μεριά, που άρχισαν να συλλέγονται λίγα χρόνια μετά την καταστροφή κατ' αρχάς από λαογραφικό ενδιαφέρον, συνέχισαν να συγκεντρώνονται και στις επόμενες γενιές ως πηγές που θα έκαναν καταληπτή τη μακρά διάρκεια της προσαρμογής που απαιτείται στο επίπεδο της πολιτισμικής ενσωμάτωσης. Η διαδικασία αυτή ανέδειξε τις διαφορετικές όψεις και τα στρώματα της προσφυγικής συνείδησης, τις εντάσεις και τα τραύματα όχι μόνον του ξεριζωμού αλλά και της ζωής στη νέα πατρίδα. Η εκ νέου θεώρηση αυτών των νοηματικά πυκνών τεκμηρίων της προσφυγικής ιστορίας, υπό το φως των σύγχρονων ερωτημάτων της κινητικότητας, των άνισων ροών, της αντιμετώπισης της ετερότητας από ποικίλους πολιτικούς θεσμούς, μπορούν να συμβάλουν στην περαιτέρω ιστορικοποίηση φαινομένων όπως είναι ο εθνικισμός και η ξενοφοβία, αλλά και η ενσωμάτωση ως διαδικασία δυναμική και συγκρουσιακή, η διαμόρφωση της ιδιότητας του πολίτη, οι πολιτισμικές και οι θρησκευτικές ταυτότητες, η έννοια του «συνόρου», το αίσθημα του «ανήκειν».

Το σεμινάριο θα διοργανωθεί σε συνεργασία με το Μουσείο Μπενάκη.

Summary: The refugee phenomenon, part of the forced relocations that characterize modern history in general, is intertwined with Modern Greek history. Among the different manifestations of the phenomenon during the last two centuries, the year 1922 undoubtedly holds a prominent position as a milestone in the long process of national transformation of the region, which took place through a whirlwind of wars,

massacres and violence. By 1926 the number of European refugees was estimated at 9.5 million; these included more than one and a half million compulsorily and irrevocably exchanged populations of Greece and Turkey, as set out in the Treaty of Lausanne three years earlier.

The centenary of 1922 comes at a time when the refugee issue is one of the hottest fields of tension and controversy for the international community in general, and Greece in particular. According to the UN High Commissioner for Refugees, more than 100 million people have been forced to flee their homes in the last decade, 80% of the world's displaced persons are in areas affected by acute food shortage and malnutrition, and more than three-quarters of the world's refugees find themselves trapped in conditions of long-term displacement. The new refugee flows - with important consequences for Greece since the 1990s that have become particularly critical from 2015 onwards - are not only a matter of public interest but also a cognitive challenge for the humanities and social sciences. So, what can we learn, if we place the emblematic 1922 not only in the frame of the Catastrophe but also in the *longue durée* of forced migration of human populations, both in the past and the present? What sort of commonalities and differences characterize the historical processes that produce refugees? What are the benefits of discussing such different historical moments? These are the starting research questions we will seek to approach in the seminar through interdisciplinary dialogue with social scientists, anthropologists, legal scholars, on the one hand, and through the methodological complementary tools of archaeological and historical research on the other. The historical evidence used in the context of the seminar, will be mostly, though not exclusively, the ecclesiastical heirlooms brought by the exchanged population and the oral and written testimonies of the refugees, collected at different historical moments.

According to the Treaty of Lausanne, the movable communal property of the exchanged populations, that is, the ecclesiastical objects from the orthodox churches of Asia Minor, Pontus and Eastern Thrace, could be transported to the new homeland. These ecclesiastical artefacts followed a fate commensurate with the populations themselves. Sometimes in an orderly manner, sometimes in conditions of violence and panic, the refugees' heirlooms were collected in Athens. They were stockpiled and recorded, to be later distributed in churches throughout Greece that became the new rallying points for the uprooted refugees. At the same time, part of these ecclesiastical artworks that were considered of special archaeological and artistic value, were museified. They were divested of their liturgical purpose to be turned instead into "sacred historical relics" and as such they were distributed among national museums (the Byzantine and Christian Museum, the Benaki Museum, the Museum of Folk Art). In both cases, the church relics, as recognized carriers of collective identity and memory of the displaced communities, either through museification or by placing them in new churches in Greece, they contributed in constructing the new locality of the refugee populations. Their epigraphic and iconographic richness, in other words the materiality of these objects, and their turbulent historical course before and after the displacement, offer a promising field for new approaches.

The oral testimonies of the refugees, on the other hand, which were originally collected a few years after the catastrophe for folklore research, continued to be collected in the following generations as indispensable sources for a deeper understanding of the long period of adaptation required for cultural integration. This process highlighted the

different aspects and layers of the refugee consciousness, the tensions and traumas not only of uprooting but also of living in the new homeland. In the light of contemporary questions of mobility, uneven migration flows, and approaches to diversity by various political institutions, the re-examination of these semantically dense testimonies of refugees' history may contribute to the further historicization of phenomena such as nationalism and xenophobia. They can also shed light on the dynamic and conflicting process of integration, and the shaping of citizenship, cultural and religious identities, the concept of "border", and the feeling of "belonging".

The seminar will be held in collaboration with the Benaki Museum.

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

- Auslander, L. – T. Zahra (eds), *Objects of War. The Material Culture of Conflict and Displacement*, Ίθακα και Λονδίνο: Cornell University Press 2018.
- Ballian, A. (ed.), *Relics of the Past. Treasures of the Greek Orthodox Church and the Population Exchange. The Benaki Museum Collections*, κατ. έκθ., Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη 2011.
- Basu, P. – S. Coleman, "Migrant Worlds, Material Cultures, Introduction", *Mobilities* 3.3 (Nov. 2008): 313-30.
- Clark, B., *Twice a Stranger. The Mass Expulsions that Forged Modern Greece and Turkey*, Harvard University Press 2006.
- Cohen, R. – C. Fischer (eds), *Routledge Handbook of Diaspora Studies*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge 2019.
- Hirschon, R. (ed.), *Crossing the Aegean: An appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*, Νέα Υόρκη και Οξφόρδη: Berghahn Books 2003.
- Hirschon, R., *Κληρονόμοι της Μικρασιατικής Καταστροφής. Η κοινωνική ζωή των Μικρασιατών προσφύγων στον Πειραιά, μετάφραση: Κ. Κουρεμένος*, Αθήνα: MIET 2004.
- Kitromilides, P. – A. Alexandris, "Ethnic Survival, Nationalism and forced Migration. The historical demography of the Greek community of Asia Minor at the close of the Ottoman era", *Δελτίον Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 5 (1984-85): 9-44.
(<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/deltiokms/article/viewFile/2586/2351.pdf>)
- Kontogiorgi, E., *Population Exchange in Greek Macedonia. The Rural Settlement of Refugees 1922-1930*, Oxford University Press 2006.
- Llewellyn-Smith, M., *Το όραμα της Ιωνίας. Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1919-1922*, μετάφραση: Λ. Κάσδαγλη, Αθήνα: MIET 2009.
- Malkki, L. H., "Refugees and Exile: From 'Refugee Studies' to the National Order of Things", *Annual Review of Anthropology*, 1995, Vol. 24 (1995): 495-523.
- Marrus, M. R., *The Unwanted. European Refugees in the Twentieth Century*, Νέα Υόρκη και Οξφόρδη: Oxford University Press 1985.
- Papataxiarchis, E., "The politics of mnemonic 'restorative practices': Contesting memory, mobility, identity and objects in post-'refugee crisis' Lesbos", στο A. Bounia – A. Witcomb – E. Papataxiarchis (eds), *Migrant, Multicultural and Diasporic Heritage*, Λονδίνο: Routledge 2020: 148-164

- Papataxiarchis, E., "Being 'there': At the front line of the 'European refugee crisis' - part 1. *Anthropology Today* 32: 5-9, part 2. *Anthropology Today* 32 (2016): 3-7.
- Vermeulen, H. – R. van Boeschoten – M. Baldwin-Edwards (επιμ.), *Migration in the Southern Balkans. From Ottoman Territory to Globalized Nation States*, Χαϊδελβέργη: SpringerOpen 2015.
- Zolberg, A. R. – A. Suhrke – S. Aguayo, *Escape from Violence. Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*, Νέα Υόρκη και Οξφόρδη: Oxford Univeristy Press 1989.
- Ανδριώτης, Ν., *Πρόσφυγες στην Ελλάδα 1821-1940. Αφιξη, περιθάλψη, αποκατάσταση*, Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων 2020.
- Βεντούρα, Λ., «Εθνικό κράτος και σύγχρονες μεταναστεύσεις: πολιτικές, τάσεις, προσεγγίσεις», *Σύγχρονα Θέματα* 107 (2009): 23-36.
- Γκιζελή, Β., *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα 1920-1930*, Αθήνα: Επικαιρότητα 1984.
- Γούναρης, Β. Κ. – Ι. Δ. Μιχαηλίδης (επιμ.), *Πρόσφυγες στα Βαλκάνια. Μνήμη και ενσωμάτωση*, Αθήνα: Πατάκης 2004.
- Ειδική έκθεση κειμηλίων προσφύγων*, κατ. έκθ., Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αθήνα: ΤΑΠΑ 1982.
- Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων, *Συλλογή Νόμων, Διαταγμάτων κ.λπ. αφορώντων την ΕΑΠ*, Αθήνα 1926.
- Η Έξοδος I-V*. Μαρτυρίες από τις επαρχίες της Κεντρικής και Νότιας Μικράς Ασίας, (Αθήνα 1982). Μαρτυρίες από τις επαρχίες του Μεσόγειου Πόντου (Αθήνα 2013). Μαρτυρίες από τον Ανατολικό Παράλιο Πόντο (Αθήνα 2015). Μαρτυρίες από τον Δυτικό παράλιο Πόντο και την Παφλαγονία (Αθήνα 2016).
- Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Κ.Μ.Σ.), *Έκθεση του έργου του ΚΜΣ (1930-1973)*, Κατάλογος, Αθήνα 1974.
- Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (Κ.Μ.Σ.), *Λεύκωμα: Προσφυγική Ελλάδα*, Αθήνα 1992.
- Κυραμαργιού, Ε., *Δραπετσώνα 1922-1967. Ένας κόσμος στην άκρη του κόσμου*, Αθήνα: ΕΙΕ 2019.
- Λεοντίδου, Λ., *Πόλεις της σιωπής. Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*, Αθήνα: ΕΤΒΑ Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα 2011.
- Λιάκος, Α. (επιμ.), *Το 1922 και οι πρόσφυγες. Μια νέα ματιά*, Αθήνα: Νεφέλη 2011.
- Μπαλλιάν, Ά., *Μουσείο Μπενάκη. Θησαυροί από την Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη*, κατ. έκθ., Πνευματικό κέντρο του Δήμου Αθηναίων, Αθήνα 1992.
- Πλουμίδης, Σπ. Γ., *Τα μυστήρια της Αιγίδος. Το Μικρασιατικό ζήτημα στην ελληνική πολιτική (1891-1922)*, Αθήνα: Εστία 2016.
- Ταμείον Περιθάλψεως Προσφύγων, *Το έργο του Ταμείου Περιθάλψεως Προσφύγων εις γενικές γραμμές*, Αθήνα 1925.
- Τζεδόπουλος, Γ. (επιμ.), *Πέρα από την Καταστροφή. Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Αθήνα 2003.
- Τσιτσελίκης, Κ. (επιμ.), *Η ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών*, Αθήνα: Κριτική 2006.
- Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), Διεθνείς Συμβάσεις στο https://www.unhcr.org/gr/resources_and_publications

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΔΡΑΝΔΑΚΗ

Εαρινό εξάμηνο / Spring semester

Θέμα: *Ελληνικές και ρωσικές εικόνες: τέχνη, τεχνικές, εργαστήρια.*

Subject: *Greek and Russian Icons: art, techniques, workshops*

Περίληψη: Οι φορητές εικόνες έπαιζαν πρωτεύοντα ρόλο στις λατρευτικές πρακτικές και τον καθημερινό βίο του Βυζαντίου. Άσκησαν επίσης καταλυτική επίδραση στις καλλιτεχνικές εξελίξεις της Δύσης που ήρθε σε άμεση επαφή με τις βυζαντινές εικόνες μετά την εγκατάσταση Λατίνων στην ανατολική Μεσόγειο, κατά τις σταυροφορίες. Στους μετὰ την Άλωση χρόνους, η σταδιακή μαζικοποίηση της παραγωγής ελληνικών εικόνων πυροδότησε αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των εργαστηρίων. Ανάλογες εξελίξεις παρατηρούνται και στη Ρωσία η οποία μετὰ την οριστική κατάλυση του Βυζαντινού κράτους αποτέλεσε το ισχυρότερο πολιτικό κέντρο του ορθόδοξου κόσμου. Οι ρωσικές εικόνες ακολούθησαν παράλληλους αλλά και διαφορετικούς καλλιτεχνικούς δρόμους. Η αξιοποίησή τους από την πολιτική και εκκλησιαστική ηγεσία της Ρωσίας ως όχημα εξωτερικής πολιτικής και οι εμπορικοί και πνευματικοί δεσμοί του ελληνικού κόσμου με τη Ρωσία διαμόρφωσαν ένα νέο πλέγμα αλληλεπιδράσεων μεταξύ ρωσικής και ελληνικής ορθόδοξης θρησκευτικής τέχνης, από τον 16^ο αιώνα και μετὰ.

Στο σεμινάριο θα εξετάσουμε το ρόλο της εικόνας στον βυζαντινό και μεταβυζαντινό κόσμο, καθώς και την ιδιαίτερη πορεία που ακολούθησε η παραγωγή τους στη Ρωσία. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί, επίσης, στα τεχνικά χαρακτηριστικά των έργων, ελληνικών και ρωσικών, καθώς και σε ζητήματα οργάνωσης της παραγωγής και διακίνησής τους. Στο πλαίσιο αυτό, θα εξεταστούν και θα καταγραφούν σχέδια εργασίας ζωγράφων εικόνων από τις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη.

Το σεμινάριο θα διεξαχθεί παράλληλα και με διοργάνωση κοινών δράσεων με ανάλογο μεταπτυχιακό μάθημα που θα διδάξει στο Πανεπιστήμιο του Princeton ο καθ. Charles Barber.

Το σεμινάριο θα πραγματοποιηθεί σε συνεργασία με το Μουσείο Μπενάκη, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος ERC RICONTRANS: *Visual Culture, Piety and Propaganda: Transfer and Reception of Russian Religious Art in the Balkans and the Eastern Mediterranean (16th-early 20th century)*.

Summary: Portable icons played a major role in the cult and daily life of Byzantium. They also exerted significant influence over the artistic developments in the West that came into direct contact with Byzantine icon painting when Latins settled in the Eastern Mediterranean, during the Crusades. After the Fall of Constantinople to the Ottomans, Greek icons became a mass-produced commodity, triggering changes in the production and operation of the workshops. Similar developments may be observed in Russia which, after the final dissolution of the Byzantine state, became the single most powerful political center of the Orthodox world. Russian icons followed parallel but also divergent artistic paths. The political and ecclesiastical authorities of Russia

used religious art as a vehicle for the implementation of foreign policy in the Balkans while the active role of Greek merchants in Russia, as well as the close spiritual ties of the Greek orthodox world with Russia shaped a new nexus of interactions between Russian and Greek Orthodox religious art, from the 16th century onwards.

In the seminar we will examine the role of icons in the Byzantine and post-Byzantine world, as well as icon painting in Russia. Emphasis will be given to the technical characteristics of the works, both Greek and Russian, as well as their production and distribution. In this context, we will examine and record working drawings used by icon painters, now in the collections of the Benaki Museum.

The seminar will be conducted in parallel with a graduate course taught by Prof. Charles Barber at Princeton University.

The seminar is organized in collaboration with the Benaki Museum, within the framework of the ERC project *RICONTRANS. Visual Culture, Piety and Propaganda: Transfer and Reception of Russian Religious Art in the Balkans and the Eastern Mediterranean (16th – early 20th century)*.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία / Selected Bibliography

Barber, Ch., *Figure and Likeness: On the Limits of Representation in Byzantine Iconoclasm*, Princeton: Princeton University Press 2002

Belting, H., *Likeness and presence: a history of the image before the era of art*; translated by Edmund Jephcott, Chicago: Chicago University Press, 1994

Betancourt, R. – M. Taroutina (eds), *Byzantium/Modernism: The Byzantine as Method in Modernity*, Leiden/Boston: Brill 2015

Boycheva, J. – Α. Δρανδάκη (επιμ.), *Θρησκευτική τέχνη από τη Ρωσία στην Ελλάδα, 16^{ος}-19^{ος} αιώνας*, κατ. έκθ., Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2017.

Brubaker, L. – M. B. Cunningham (επιμ.) *The Cult of the Mother of God in Byzantium*, Burlington, VT: Ashgate: 2011.

Δρανδάκη, Α., *Εικόνες 14^{ος}-18^{ος} αιώνας. Συλλογή Ρ. Ανδρεάδη*, Αθήνα-Μιλάνο: Skira & Μουσείο Μπενάκη, 2002

Drandaki, A. (ed.), *The Origins of El Greco. Icon Painting in Venetian Crete*, κατ. έκθ., The Onassis Cultural Center, New York, 2009.

Drandaki, A., «Icons in the devotional practices of Byzantium” στο Α. Drandaki – D. Papanikola-Bakirtzi – Α. Tourta (eds), *Heaven and Earth. Art of Byzantium from Greek Collections*, κατ. έκθ., National Gallery of Art Washington DC – The Getty Villa, Malibu – The Art Institute of Chicago, Αθήνα: ΥΠΠΟΑ & Μουσείο Μπενάκη 2013

Durand, J. – A. Guillou (επιμ.), *Byzance et les images*, Παρίσι: Λούβρο 1994

L'artista a Bisanzio e nel mondo cristiano-orientale, M. Bacci (επιμ.), Pisa : Edizioni della Normale, 2007.

Lasareff, V., *Russian icons from the 12th to the 15th century*, Milano : Collins-Unesco 1962.

Mandylion: intorno al Sacro Volto, da Bisanzio a Genova, G. Wolf (ed.), κατ. έκθ., Μιλάνο: Skira 2004

- Μιλάνου, Κ. – Χρ. Βουρβοπούλου – Λ. Βρανοπούλου – Α.-Ε. Καλλιγά (επιμ.), *Εικόνες με την υπογραφή «Χειρ Αγγέλου»*. Η τεχνική ενός Κρητικού ζωγράφου του 15ου αι., Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη 2008.
- Mitalaitė, K. – A. Vasiliū (eds), *L'icône dans la pensée et dans l'art. Constitutions, contestations, réinventions de la notion d'image divine en contexte chrétien*, Turnhout: Brepols 2017.
- Μπορμπουδάκης, Μ. (επιμ.), *Οι πωπλες του μυστηρίου: Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Αγία Ρωσία*, Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη 1994
- Taroutina, M., *The icons and the square. Russian Modernism and the Russo-Byzantine Revival*, University Park PA: The Pennsylvania State University Press 2018.
- Βασιλάκη, Μ. (επιμ.), *Μήτηρ Θεού. Απεικονίσεις της Παναγίας στη βυζαντινή τέχνη*, κατ. έκθ., Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη 2000.
- Βασιλάκη, Μ. (επιμ.), *Βυζαντινές εικόνες: τέχνη, τεχνική και τεχνολογία*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης 2002.
- Βασιλάκη, Μ., *Σχέδια εργασίας των ζωγράφων μετά την Άλωση. Ο φάκελος Ανδρέα Ξυγγόπουλου του Μουσείου Μπενάκη*, Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη, 2015.
- Vzdornov, G. I., *The History of the Discovery and Study of Russian Medieval Painting*, Leiden: Brill 2017.
- Σινά : *Οι θησαυροί της Ι. Μονής Αγίας Αικατερίνης*, γενική εποπτεία Κ. Α. Μανάφης, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1990

Διεπιστημονικό Σεμινάριο «Νίκος Οικονομίδης»

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας – Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Τομέας Βυζαντινών Ερευνών – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

ΤΟΝΙΑ ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΛΛΗΣ σε συνεργασία με τον ΓΕΡΑΣΙΜΟ ΜΕΡΙΑΝΟ

Εαρινό εξάμηνο/Spring semester

Θέμα: *Εμποροι και εμπόριο στο Βυζάντιο (4ος-15ος αι.)*

Interdisciplinary Postgraduate Seminar «Nikos Oikonomides»

Department of History and Archaeology – National and Kapodistrian University of Athens in collaboration with the Institute for Historical Research / Section for Byzantine Research – National Hellenic Research Foundation

Subject: *Merchants and Trade in Byzantium (4th-15th c.)*

Περίληψη: Καθόλη τη διάρκεια της βυζαντινής εποχής, το εμπόριο συνιστούσε δυναμικό παράγοντα της οικονομίας, όπως συνέβαινε σε όλες τις προβιομηχανικές κοινωνίες, αν και τα χαρακτηριστικά της βυζαντινής εμπορικής δραστηριότητας δεν παρέμειναν αναλλοίωτα στον χρόνο. Η Κωνσταντινούπολη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, ήταν για αιώνες το εμπορικό κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου, και οι

άλλες, όμως, βυζαντινές πόλεις αναπτύχθηκαν κατά εποχές ως κέντρα του τοπικού, του περιφερειακού ή/και του διαπεριφερειακού εμπορίου. Είναι άλλωστε γνωστό, ότι η εμπορική δραστηριότητα συνέβαλε στην ώσμωση του βυζαντινού με άλλους, σύγχρονους του πολιτισμούς.

Στόχος του σεμιναρίου είναι να μελετηθούν η μορφή, η εξέλιξη και η σημασία του εμπορίου από τον 4ο έως τον 15ο αιώνα. Ειδικότερα, στόχος είναι να εξεταστούν σε μια μακρά προοπτική χρόνου, οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές προϋποθέσεις που επέτρεπαν στους βυζαντινούς εμπόρους να ασκούν τις δραστηριότητές τους. Παράλληλα, θα μελετηθούν οι ανακατατάξεις που συνεπαγόταν η σταδιακή συγκρότηση ενός οικονομικά ισχυρού κοινωνικού στρώματος διαφοροποιημένου από τη γαιοκτητική αριστοκρατία. Την εξέταση του συγκεκριμένου θέματος ευνοεί το γεγονός ότι τα υλικά τεκμήρια της εμπορικής δραστηριότητας - οικοδομικά κατάλοιπα, ναυάγια, κεραμική, νομίσματα, σφραγίδες κ.ά. - ολοένα πληθαίνουν και συμπληρώνουν τις γραπτές πηγές πληροφοριών γύρω από το εμπόριο και τους εμπόρους.

Υπό αυτό το πρίσμα, το σεμινάριο θα αποτελέσει την αφορμή να εξοικειωθούν οι φοιτητές/τριες στη συνδυασμένη αξιοποίηση των γραπτών πηγών και των υλικών καταλοίπων, με στόχο την καλύτερη κατανόηση της βυζαντινής κοινωνίας και του βυζαντινού πολιτισμού.

Οι επιμέρους θεματικές στις οποίες θα επικεντρωθεί το σεμινάριο είναι οι ακόλουθες:

1. Οικονομική σκέψη και οικονομική ιδεολογία
 - 1.1 Ο ρόλος του χρήματος
 - 1.2 Εμπόριο και ιδεολογικά στερεότυπα στη βυζαντινή γραμματεία
2. Ο ρόλος του κράτους
 - 2.1 Κρατικός παρεμβατισμός και φορολογία
3. Το εμπόριο στους «Σκοτεινούς αιώνες»
4. Βυζαντινό και διεθνές εμπόριο
 - 4.1 Το εμπόριο της Ανατολικής Μεσογείου και οι ιταλικές ναυτικές πολιτείες
 - 4.2 Ξένοι έμποροι στα βυζαντινά εδάφη
 - 4.3 Εμπόριο και διπλωματία
5. Προϊόντα και εμπορικοί δρόμοι
 - 5.1 Το εμπόριο του ελαίου και του οίνου
 - 5.2 Το εμπόριο των μαρμάρων
 - 5.3 Το εμπόριο των υφασμάτων
 - 5.4 Εμπορικοί δρόμοι της ξηράς
6. Το λιανικό εμπόριο
7. Χρήμα και μηχανισμοί πίστωσης
8. Μέτρα και σταθμά
9. Η κοινωνική και οικονομική θέση των εμπόρων
 - 9.1 Αριστοκρατία και εμπόριο
 - 9.2 Οι «μέσοι»

- 9.3 Εμπορικές δραστηριότητες των μοναστηριών και της Εκκλησίας
- 10. Η Κωνσταντινούπολη ως εμπορικό κέντρο
 - 10.1 Ο ανεφοδιασμός της Κωνσταντινούπολης
 - 10.2 Οι αγορές της Κωνσταντινούπολης
- 11. Αγορές, εμποροπανηγύρεις και *έμπορτα*
- 12. Χωροταξική οργάνωση των πόλεων
- 13. Λιμάνια και κατάλοιπα λιμενικών υποδομών
- 14. Υλικά τεκμήρια εμπορικής δραστηριότητας
 - 14.1 Ναυάγια εμπορικών πλοίων
 - 14.2 Εμπορικοί αμφορείς και σφραγίδες
 - 14.3 Η σφραγιστική και το εμπόριο
 - 14.4 Τα νομίσματα ως τεκμήριο εμπορικής δραστηριότητας

Summary: Trade was a dynamic factor of the economy throughout the Byzantine era, as was the case in all pre-industrial societies; yet the characteristics of Byzantine commercial activity did not remain unchanged over time. For centuries, Constantinople was the great entrepôt of the Eastern Mediterranean trade, due to its geographical location, but other Byzantine cities also developed as centers of local, regional, and/or interregional trade from time to time. It is well known that commercial activity contributed to the osmosis of the Byzantine culture with other, contemporary ones.

The seminar aims to study the form, evolution, and importance of trade from the 4th to the 15th century. It intends, in particular, to examine the political, social, and economic conditions that allowed Byzantine merchants to engage with their activities in the long run. At the same time, it will study the reorganizations that entailed the gradual formation of an economically powerful social stratum, which was differentiated from the land-owning aristocracy. The examination of this topic is favored by the fact that the material evidence of commercial activity – building ruins, shipwrecks, pottery, coins, seals, etc. – increases more and more and supplements written sources with information about trade and traders.

In this regard, the seminar will offer students the opportunity to familiarize themselves with the combined use of written sources and material remains, aiming at better understanding Byzantine society and culture.

The seminar will focus on the following subtopics:

1. Economic thought and economic ideology
 - 1.1 The role of money
 - 1.2 Trade and ideological stereotypes in Byzantine literature
2. The role of the state
 - 2.1 Government intervention and taxation
3. Trade in the "Dark Ages"
4. Byzantine and international trade
 - 4.1 Eastern Mediterranean trade and the Italian maritime cities
 - 4.2 Foreign merchants in Byzantine lands

- 4.3 Trade and diplomacy
5. Products and trade routes
 - 5.1 The oil and wine trade
 - 5.2 The marble trade
 - 5.3 The textile trade
 - 5.4 Commercial land routes
6. Retail trade
7. Money and credit mechanisms
8. Measures and weights
9. The social and economic position of merchants
 - 9.1 Aristocracy and trade
 - 9.2 The "mesoi"
 - 9.3 Commercial activities of monasteries and the Church
10. Constantinople as trade center
 - 10.1 The supply of Constantinople
 - 10.2 The markets of Constantinople
11. Markets, fairs, and *emporia*
12. Spatial organization of cities
13. Ports and remains of port infrastructure
14. Material evidence of commercial activity
 - 14.1 Commercial shipwrecks
 - 14.2 Commercial amphorae and seals
 - 14.3 Sigillography and trade
 - 14.4 Coinage as evidence of commercial activity

Ενδεικτική βιβλιογραφία / Selected bibliography

- Castagnino Berlinghieri, E.-Fl. - A. Paribeni, «Marble production and marble trade along the Mediterranean coast in the Early Byzantine period (5th-6th centuries AD): the data from quarries, shipwrecks and monuments», στο *SOMA 2011: Proceedings of the 15th Symposium on Mediterranean Archaeology, held at the University of Catania* (3-5 March 2011), επιμ. P.-M. Milittelo - H. Önliz, Oxford 2015, 1033-1041.
- Daim, F. (επιμ.), *Die byzantinischen Häfen Konstantinopels, Byzanz zwischen Orient und Okzident*, B. 4, Heidelberg 2018.
- Diamanti, Ch., «Inscriptions on Byzantine amphoras», στο *Δασκάλα. Απόδοση τιμής στην καθηγήτρια Μαιρη Παναγιωτίδη-Κεϊσόγλου*, επιμ. Πλ. Πετρίδης - Β. Φωσκόλου, Αθήνα 2015, 121-137.
- Durliat, J., «L'approvisionnement de Constantinople», στο *Constantinople and its Hinterland*, επιμ. C. A. Mango - G. Dagron, Aldershot 1995, 19-33.
- Γερολυμάτου, Μ., «Εμπορική δραστηριότητα κατά τους σκοτεινούς αιώνες», στο *Οι σκοτεινοί αιώνες του Βυζαντίου (7ος-9ος αι.)*, επιμ. Ε. Κουντούρα-Γαλάκη [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Διεθνή Συμπόσια 9], Αθήνα 2001, 347-364.

- Γερολυμάτου, Μ., *Αγορές, έμποροι και εμπόριο στο Βυζάντιο (9ος-12ος αι.)* [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Μονογραφίες 9], Αθήνα 2008.
- Gerolymatou, M., «Private Investment in Trade in the Final Years of the Twelfth Century», στο A. Simpson (επιμ.), *Byzantium, 1180-1204: 'The Sad Quarter of a Century'?* [NHRF/IHR, International Symposium 22], Αθήνα 2015, 205-220.
- Hendy, M. F., *Studies in the Byzantine Monetary Economy, c. 300-1450*, Cambridge 1985.
- Jacoby, D., *Trade, Commodities and Shipping in the Medieval Mediterranean* [Variorum Collected Studies Series CS 572], Aldershot 1997.
- Jacoby, D., «Byzantine Trade with Egypt from the Mid-Tenth Century to the Fourth Crusade», *Θησαυρίσματα* 30 (2000) 25-77.
- Jacoby, D., «Silk Economics and Cross-Cultural Artistic Interaction: Byzantium, the Muslim World, and the Christian West», *Dumbarton Oaks Papers* 58 (2004) 197-240.
- Jacoby, D., «The Byzantine Social Elite and the Market Economy, Eleventh to Mid-Fifteenth Century», στο *Essays in Renaissance Thought and Letters: In Honor of John Monfasani*, επιμ. A. Frazier - P. Nold, Leiden - Boston, MA 2015, 67-86.
- Karagianni, Fl. (επιμ.), *Medieval ports in North Aegean and the Black Sea: links to the maritime routes of the East, International Symposium* (Thessalonike, 4-6 December 2013), Proceedings, Thessalonike 2013.
- Κιουσοπούλου, Τ., «Η στάση της Εκκλησίας απέναντι στους εμπόρους κατά την ύστερη βυζαντινή εποχή (14ος-15ος αιώνας)», *Τα Ιστορικά* 20 (1994) 19-44.
- Kiussopoulou, T., «Les hommes d'affaires byzantins et leur rôle politique à la fin du Moyen Âge», *The Historical Review / La Revue Historique* 7 (2010) 16-22.
- Kızıltan Z. - G. Baran Çelik (επιμ.), *Stories from the Hidden Harbor. Shipwrecks of Yenikapı*, Istanbul Archaeological Museums, 2013.
- Koutsouflakis, G., «The transportation of amphorae, tableware and foodstuffs in the Middle and Late Byzantine Period. The evidence from Aegean shipwrecks», στο *Multidisciplinary Approaches to Food and Foodways in the Medieval Eastern Mediterranean*, επιμ. S. Y. Waksman, Lyon 2020, 447-481
- Koutsouflakis, G. - E. Rieth, «A Late-12th-Century Byzantine Shipwreck in the port of Rhodes», στο *Under the Mediterranean I, Studies in Maritime Archaeology*, επιμ. St. Demesticha - L. Blue, Leiden 2021, 91-110.
- Laiou-Thomadakis, A. E., «The Byzantine Economy in the Mediterranean Trade System: Thirteenth-Fifteenth Centuries», *Dumbarton Oaks Papers* 34-35 (1980-1981) 177-222.
- Laiou-Thomadakis, A. E., «The Greek Merchant of the Palaeologan Period: A Collective Portrait», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 57 (1982) 96-132.
- Laiou, A. E., «God and Mammon: Credit, Trade, Profit and the Canonists», στο *Το Βυζάντιο κατά τον 12ο αιώνα. Κανονικό Δίκαιο, κράτος και κοινωνία*, εκδ. Ν. Οικονομίδης, Αθήνα 1991, 261-300.
- Laiou, A. E., «Byzantine Trade with Christians and Muslims and the Crusades», στο *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, επιμ. A. E. Laiou - R. P. Mottahedeh, Washington, D.C. 2001, 157-196.

- Λαΐου Α. Ε. (γεν. εποπτεία), *Οικονομική ιστορία του Βυζαντίου από τον 7ο έως τον 15ο αιώνα*, 3 τ., Αθήνα 2006.
- Laiou, A. E., «Trade, Profit, and Salvation in the Late Patristic and the Byzantine Period», στο *Wealth and Poverty in Early Church and Society*, επιμ. S. R. Holman, Grand Rapids, MI 2008, 243-266.
- Laiou, A. E. – C. Morrisson, *Η βυζαντινή οικονομία*, μτφρ. Δ. Κυρίτσης, Αθήνα 2011.
- Magdalino, P., «The Grain Supply of Constantinople, Ninth-Twelfth Centuries», στο *Constantinople and its Hinterland*, επιμ. C. A. Mango – G. Dagron, Aldershot 1995, 35-47.
- Magdalino, P., «The Maritime Neighborhoods of Constantinople: Commercial and Residential Functions, Sixth to Twelfth Centuries», *Dumbarton Oaks Papers* 54 (2000) 209-226.
- Magdalino, P. – N. Necipoğlu (επιμ.), *Trade in Byzantium. Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium*, Istanbul 2016.
- Mango, M. Mundell (επιμ.), *Byzantine Trade, 4th-12th Centuries: The Archaeology of Local, Regional and International Exchange*, Farnham 2009.
- Merianos, G., «Literary Allusions to Trade and Merchants: The “Great Merchant” in Late Twelfth-Century Byzantium», στο *Byzantium, 1180-1204: ‘The Sad Quarter of a Century’?* επιμ. A. Simpson [IHR/NHRF, International Symposium 22], Αθήνα 2015, 221-243.
- Morrisson, C. (επιμ.), *Trade and Markets in Byzantium*, Washington, D.C. 2012.
- Μοσχονάς, Ν. Γ. (επιμ.), *Χρήμα και αγορά στην εποχή των Παλαιολόγων* [ΕΙΕ/ΙΒΕ, Το Βυζάντιο Σήμερα 4], Αθήνα 2003.
- Necipoğlu, N., «Constantinopolitan Merchants and the Question of their Attitudes towards Italians and Ottomans in the Late Palaiologan Period», στο *Πολύπλευρος νους. Miscellanea für Peter Schreiner zu seinem 60. Geburtstag*, επιμ. C. Scholz – G. Makris, München - Leipzig 2000, 251-263.
- Oikonomidès, N., *Hommes d'affaires grecs et latins à Constantinople : XIIIe-XVe siècles*, Montréal - Paris 1979.
- Παπανικολάου, Πρ., «Αποτυπώσεις της εξουσίας: εικονογραφία και προσωπογραφία επάρχων σε ενσφράγιστους πρωτοβυζαντινούς αμφορείς», στο *Σοφία άδολος. Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Χρ. Παπαχριστοδούλου*, επιμ. Π. Τριανταφυλλίδη, Ρόδος 2014, 171-194.
- Πετρίδης, Πλ., *Πρωτοβυζαντινή κεραμική του ελλαδικού χώρου*, Αθήνα 2013.
- Smyrlis, K., *La fortune des grands monastères byzantins (fin du Xe-milieu du XIVe siècle)*, Paris 2006.

**ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ JANET ZAKOS
ΓΙΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥΣ/ΕΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ/ΡΙΕΣ Α' ΚΑΙ Β' ΚΥΚΛΟΥ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ Η' ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ**

Με έδρα την Γενεύη, ιδρύθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2005 το **Κοινωφελές Ίδρυμα Janet Zakos** για τη μελέτη του Βυζαντίου με κεφάλαια που προήλθαν από τη ρευστοποίηση της κληρονομιάς της Ελβετίδας υπηκόου Janet Zakos Bentley σύμφωνα με την τελευταία της επιθυμία. Εκτελεστής της διαθήκης της σύμφωνα με το Ελβετικό Δίκαιο ήταν ο Mauricio Caruano Maissa, ιδρυτικό Μέλος του Ιδρύματος και Πρόεδρος του Διοικητικού του Συμβουλίου, το οποίο συγκαταριθμεί άλλα δύο μέλη: τον δικηγόρο Benoit Dayer στη Γενεύη ως Γραμματέα και την κυρία Χριστίνα Ερωτοκρίτου. Το Ίδρυμα εποπτεύεται τόσο από τις αρχές του Καντονιού της Γενεύης όσο και από τις Ομοσπονδιακές Ελβετικές Αρχές της Βασιλείας, οι οποίες του έχουν χορηγήσει λόγω της κοινωφελούς δραστηριότητάς του φορολογική απαλλαγή.

Σκοπός του Ιδρύματος είναι η χορήγηση υποτροφιών σε φοιτητές Βυζαντινών Σπουδών και/ή αγορά και εν συνεχεία δωρεά αντικειμένων Βυζαντινής περιόδου σε Μουσεία που διατηρούν πτέρυγες με μόνιμες βυζαντινές εκθέσεις.

Η **Janet Zakos** υπήρξε σύζυγος του George Zakos, ο οποίος ήταν αρχαιοπώλης, λάτρης της ιστορίας του Βυζαντίου και συλλέκτης. Σο ζεύγος Zakos διέμενε αρχικά στην Κωνσταντινούπολη, ενώ στη συνέχεια μετόικησε στη Βασιλεία της Ελβετίας. Μετά τον θάνατο του George Zakos, η Janet Zakos μοίραζε τον χρόνο της μεταξύ Ελβετίας και Ελλάδας με έδρα το διαμέρισμά της στο Παλαιό Ψυχικό. Πριν από τον θάνατό της δώρισε τη συλλογή 450 περίπου σφραγίδων του συζύγου της στο Μουσείο της Γενεύης, το οποίο προέβη στην άμεση κατασκευή ειδικής αίθουσας για να στεγάσει τη συλλογή αυτή. Ο George Zakos είχε εκδώσει το δίτομο έργο *BYZANTINE LEAD SEALS* το 1985, το οποίο με την άδεια του Ιδρύματος ψηφιοποιήθηκε και είναι πλέον στη διάθεση παντός ενδιαφερομένου στο διαδίκτυο.

Το Ίδρυμα Janet Zakos προσφέρει κάθε χρόνο υποτροφία συνολικού ποσού 5.000 ευρώ. Δυνατότητα λήψης της υποτροφίας έχουν μεταπτυχιακοί/ές φοιτητές/ήτριες Α' και Β' Κύκλου στη Βυζαντινή Ιστορία ή τη Βυζαντινή Αρχαιολογία του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η εκταμίευση του παραπάνω ποσού γίνεται εφάπαξ, μετά την κατάθεση στη Μεταπτυχιακή Επιτροπή Έκθεσης Προόδου υπογεγραμμένης από τον/την επιτυχόντα/-ούσα υπότροφο και τον/την επόπτη/τρια καθηγητή/γήτρια, στην οποία εμφανίζεται η πορεία της έρευνάς του/της.

Κριτήρια επιλογής των υποψηφίων:

1. Ακαδημαϊκή επίδοση
2. Οικονομική κατάσταση

Απαραίτητα δικαιολογητικά:

1. Αίτηση
2. Αντίγραφο μεταπτυχιακού διπλώματος
3. Αναλυτική κατάσταση βαθμολογίας στις προπτυχιακές και, αν πρόκειται για φοιτητή/φοιτήτρια Β' Κύκλου Μτπχ. Σπουδών, και αναλυτική κατάσταση βαθμολογίας στον Α' Κύκλο Μτπχ. Σπουδών.
4. Βιογραφικό σημείωμα
5. Δύο συστατικές επιστολές σε κλειστό σφραγισμένο φάκελο
6. Υπεύθυνη δήλωση του ν. 1599/86 ότι ο/η υποψήφιος/α δεν λαμβάνει υποτροφία από άλλο δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα κατά το ίδιο διάστημα
7. Εκκαθαριστικό της Εφορίας του/της υποψήφιου/ας ή ελλείψει αυτού των γονέων του/της
8. Συνοδευτική επιστολή 350 λέξεων με το περιεχόμενο, τους στόχους και την πορεία της έρευνας

Η αίτηση και τα δικαιολογητικά υποβάλλονται στη Γραμματεία του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας (Φιλοσοφική Σχολή, 4ος όροφος, γραφείο 404, Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου). Σχετική ανακοίνωση για την υποτροφία αναρτάται κατά το χειμερινό εξάμηνο σπουδών στον ιστότοπο του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας <http://www.arch.uoa.gr>.

Ο/η υπότροφος υποχρεούται μετά την επιτυχή ολοκλήρωση της χρηματοδοτούμενης έρευνας να καταθέσει στο Κοινωφελές Ίδρυμα Janet Zakos και την Γραμματεία του Μεταπτυχιακού Προγράμματος σύντομη έκθεση πεπραγμένων 350 λέξεων.

